

**ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ
ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ «УКРАЇНА»
ЖИТОМИРСЬКИЙ ЕКОНОМІКО-ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ**

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ТУРИЗМУ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор
Житомирського економіко-
гуманітарного інституту

Катерина ШАФРАНОВА
«02» вересня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 1.8. ІНКЛЮЗИВНЕ СУСПІЛЬСТВО

освітня програма Менеджмент
освітнього рівня бакалавр
галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність 073 «Менеджмент»
Житомирський економіко-гуманітарний інститут

Обсяг, кредитів: 4 (120)
Форма підсумкового контролю: залік

Житомир 2024 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Інклюзивне суспільство» за галуззю знань 07 Управління та адміністрування, спеціальністю 073 Менеджмент за освітньою програмою «Менеджмент».

«27» серпня 2024 року – 73 с.

Розробники:

Базиленко Анастасія Костянтинівна – кандидат психологічних наук, доцент, начальник управління освітньої діяльності Університету «Україна».

Маслянікова Ірина Вікторівна – кандидатка педагогічних наук, доцент, кафедри соціальної роботи та педагогіки.

Бородіна Оксана Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-реабілітаційних технологій.

Викладач:

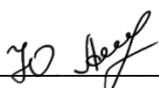
Маслянікова Ірина Вікторівна – кандидатка педагогічних наук, доцент, кафедри соціальної роботи та педагогіки.

Бородіна Оксана Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-реабілітаційних технологій.

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри

Протокол від «27» серпня 2024 року № 1

В.о. завідувача кафедри менеджменту та туризму

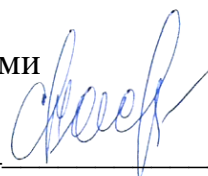
_____ () (Юлія ДИВИНСЬКА)
(підпис) (прізвище та ініціали)

«27» серпня 2024 року

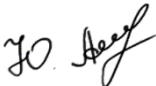
Робочу програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Менеджмент»

«27» серпня 2024 р.

Гарант освітньо-професійної програми

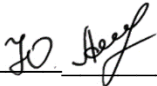
_____ () (Катерина ШАФРАНОВА)

ПРОЛОНГАЦІЯ РОБОЧОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Навчальний рік	2024/2025			
Дата засідання кафедри	27.08.2024			
№ протоколу	1			
Підпис завідувача кафедри				

Матеріали до курсу розміщено на сайті Інтернет-підтримки освітнього процесу <http://vo.ukraine.edu.ua/> за адресою: <https://vo.uu.edu.ua/course/view.php?id=14988>

Робочу програму перевірено

В.о. завідувача кафедри (Юлія ДИВИНСЬКА)

ЗМІСТ

1.	ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
2.	МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
3.	РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ	7
4.	ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	9
	4.1. Анотація дисципліни	9
	4.2. Структура навчальної дисципліни	10
	4.2.1. Тематичний план	10
	4.2.2. Навчально-методична картка дисципліни	12
	4.3. Форми організації занять	14
	4.3.1. Практичні заняття з дисципліни	14
	4.3.2. Індивідуальна навчально-дослідна робота	21
	4.3.3. Теми самостійної роботи здобувачів освіти	28
5.	МЕТОДИ НАВЧАННЯ	33
	5.1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності	33
	5.2. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності	33
	5.3. Інклюзивні методи навчання	33
6.	СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	35
	6.1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти	36
	6.2. Система оцінювання роботи здобувачів освіти упродовж семестру	37
	6.3. Оцінка за теоретичний і практичний курс: шкала оцінювання національна та ECTS	38
	6.4. Оцінка за залік: шкала оцінювання національна та ECTS	38
	6.5. Загальна оцінка з дисципліни: шкала оцінювання національна та ECTS	39
	6.6. Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти	39
	6.7. Орієнтовний перелік питань до заліку	40
7.	МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	45
	7.1. Зміст лекційних занять	45
	7.2. Навчально-методичні аудіо- і відеоматеріали, у т.ч. для здобувачів освіти з інвалідністю	52
	7.3. Глосарій (термінологічний словник)	54
	7.4. Рекомендована література	64
	7.5. Інформаційні ресурси	69
8.	МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	72

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, освітній ступінь / освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальний обсяг кредитів – 4 кредити ЄКТС	Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»	Вид дисципліни обов’язкова	
Загальний обсяг годин – 120 годин	Спеціальність 073 «Менеджмент»		
Модулів – 1	Спеціалізація (назва)	Цикл підготовки загальний	
Змістових модулів – 1			
Індивідуальне науково-дослідне завдання (назва)	Мова викладання, навчання та оцінювання: українська	Рік підготовки:	
		1-й	1-й
		Семестр	
		2-й	2-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи – 6	Освітній ступінь / освітньо-кваліфікаційний рівень: Бакалавр	30 год.	6 год.
Відсоток аудиторних занять становить: для денної форми навчання – 36,6% для заочної форми навчання – 10%		Практичні, семінарські	
		14 год.	2 год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		76 год.	112 год.
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид семестрового контролю: залік	

Програма дисципліни виконується в повному обсязі незалежно від форми навчання.

Аудиторне навантаження заочної форми становить: 1-2 курси навчання ОС «бакалавр» і «молодший бакалавр», ОПС «фаховий молодший бакалавр» – 20% від аудиторного навантаження денної форми навчання.

Здобувачі освіти заочної форми навчання мають виконати 100% програми дисципліни, тобто виконати всі практичні, лабораторні, контрольні роботи, заплановані програмою дисципліни, і прикріпити їх на платформу Інтернет-підтримки освітнього процесу Moodle, а теоретичний матеріал опанувати за наявними матеріалами до лекцій (за винятком вступної ознайомчої лекції). Під час сесії для заочної форми навчання проводять вступні лекції, консультації та контрольні заходи (заліки та іспити).

Задля підтримки здобувачів освіти заочної форми навчання для здобуття ними всіх запланованих освітньою програмою компетентностей і програмних

результатів навчання університет надає додаткову можливість бажаючим здобувачам освіти заочної форми доєднатись за розкладом до аудиторних занять здобувачів освіти денної форми навчання.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою освоєння дисципліни «Інклюзивне суспільство» є: набути знань із особливостей створення інтегрованого, інклюзивного суспільства для різних категорій людей.

Завдання навчальної дисципліни:

- сформувати у здобувачів освіти чітке негативне ставлення та розуміння проблеми дискримінації за віком, расою, етнічним походженням, статтю, релігією, сексуальною орієнтацією;
- розкрити суть інклюзивного суспільства, його базових принципів функціонування, можливостей та переваг;
- сформувати у здобувачів освіти стійку систему знань про категорії маломобільних груп населення, їх особливості, потреби та проблеми у суспільстві;
- сформувати уявлення про соціальну інклюзію маломобільних груп населення у сфері інвалідизації людини, створенні інтегрованого, інклюзивного суспільства для людей з інвалідністю;
- навчити здобувачів освіти особливостям комунікації, підтримки та допомоги людям з інвалідністю, людям з особливими освітніми потребами, маломобільним групам населення на основі емпатії і толерантності;
- зорієнтувати здобувачів освіти у способах протидії різним формам та способам дискримінації у суспільстві;
- навчити здобувачів освіти базовим основам універсального дизайну.

3. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ

В результаті вивчення дисципліни "Інклюзивне суспільство" фаховий молодший бакалавр та бакалавр повинні:

знати:

- перелік та особливості маломобільних груп населення;
- нормативну базу державної підтримки маломобільних груп населення;
- приклади дискримінації різних категорій людей та способи протидії;
- коректну термінологію стосовно різних категорій людей;
- основні базові принципи універсального дизайну;

вміти:

- аналізувати поданий матеріал і виробляти свою позицію;
- здійснювати соціальну інклюзію стосовно різних категорій людей;
- керуватись принципами універсального дизайну у побутовому житті;
- підвищувати рівень толерантності та емпатії у суспільстві;
- поширювати ідею безбар'єрного середовища та інклюзивного суспільства.

Перелік компетентностей та програмних результатів

Загальні компетентності
ЗК 1. Здатність реалізувати свої права та обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця в загальній системі знань про природу і суспільство та в розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. ЗК 8. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій. ЗК 9. Здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями. ЗК 11. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації. ЗК 13. Цінування та повага до різноманітності та мультикультурності ЗК 15. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
Спеціальні компетентності
СК 6. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо. СК 14. Розуміти принципи психології та використовувати їх у професійній діяльності. СК 16. Здатність розв'язувати професійні завдання в процесі створення і функціонування інклюзивного соціального середовища при працевлаштуванні, організації робочих місць та роботи людей з інвалідністю із урахуванням вимог універсального дизайну та/або технологій розумного пристосування.

Програмні результати
ПРН 1. Знати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні. ПРН 2. Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя. ПРН 15. Демонструвати здатність діяти соціально відповідально та громадсько свідомо на основі етичних міркувань (мотивів), повагу до різноманітності та міжкультурності. ПРН 16. Демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним. ПРН 17. Виконувати дослідження індивідуально та/або в групі під керівництвом лідера. ПРН 18. Знати та розуміти сутність, принципи, методи створення інклюзивного соціального середовища при працевлаштуванні, в процесі організації робочих місць та роботи людей з інвалідністю із урахуванням вимог універсального дизайну та/або технологій розумного пристосування.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

"Інклюзивне суспільство"

4.1. Анотація дисципліни

Змістовий модуль 1.

Інклюзивне суспільство, його суть та особливості функціонування

1. Інклюзивне суспільство. Вступ до дисципліни
2. Інклюзивне суспільство і проблема булінгу
3. Інклюзія щодо людей з інвалідністю
4. Основи інклюзивного навчання
5. Міфи та коректна термінологія щодо різних категорій людей
6. Політика інклюзії проти гендерної дискримінації
7. Соціальна інклюзія
8. Право на інклюзію ВІЛ та СНІД позитивних людей
9. Універсальний дизайн
10. Інклюзія людей третього віку
11. Проблеми інклюзії ВПО

12.Інклюзія ЛГБТ-спільноти

13.Інклюзія вразливих категорій населення

14.Реалізація інклюзивного підходу в бізнесі, мистецтві та соціальних проєктах

4.2. Структура навчальної дисципліни

4.2.1. Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Розподіл годин між видами робіт														Форми та методи контролю знань
	денна форма							заочна форма							
	Усього	аудиторна					с.р.	Усього	аудиторна					с.р.	
		у тому числі							у тому числі						
		л	сем	пр	лаб	інд			л	сем	пр	лаб	інд		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Змістовий модуль 1. Інклюзивне суспільство, його суть та особливості функціонування															
Тема 1. Інклюзивне суспільство. Вступ до дисципліни	8	2		2			4	10	2					8	AP+ CP+
Тема 2. Інклюзивне суспільство і проблема булінга	8	2					6	8						8	AP+ CP+
Тема 3. Інклюзія щодо людей з інвалідністю	10	2		2			6	8						8	AP+ CP+
Тема 4. Основи інклюзивного навчання	8	2					6	8						8	AP+ CP+
Тема 5. Міфи та коректна термінологія щодо різних категорій людей	8	2		2			4	8						8	AP+ CP+
Тема 6. Політика інклюзії проти гендерної дискримінації	8	2					6	8						8	AP+ CP+
Тема 7. Соціальна інклюзія	8	2		2			4	8						8	AP+ CP+

Тема 8. Право на інклюзію ВІЛ та СНІД позитивних	8	2					6	8						8	AP+ CP+
Тема 9. Універсальний дизайн	10	2		2			6	8						8	AP+ CP+
Тема 10. Інклюзія людей третього віку	8	2					6	8						8	AP+ CP+
Тема 11. Проблеми інклюзії ВПО	8	2		2			4	8						8	AP+ CP+
Тема 12. Інклюзія ЛГБТ спільноти	8	2					6	8						8	AP+ CP+
Тема 13. Інклюзія вразливих категорій населення	10	2		2			6	10	2					8	AP+ CP+
Тема 14. Реалізація інклюзивного підходу в бізнесі, мистецтві та соціальних проєктах	8	2					6	7	2	2				3	AP+ CP+
Модульний контроль	2	2													тест
Підсумковий контроль: залік	1														
Усього годин	120	30		14			76	120	6	2				112	

4.3. Форми організації занять

4.3.1. Орієнтовні теми практичних занять із дисципліни

«Інклюзивне суспільство»

№ з/п	Назва теми	К-ть годин
Тема 1. Інклюзивне суспільство. Вступ до дисципліни	Питання для обговорення: 1. Інклюзивне суспільство: загальні принципи його функціонування 2. Співвідношення понять: ексклюзив, сегрегація, стигма, інтеграція, інклюзія 3. Нормативні документи, на яких базується інклюзивне суспільство: – Загальна декларація прав людини (ООН, 10 грудня 1948 р.) – Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (ООН, 13.12.2006) 4. Історія зародження інклюзивного суспільства в стародавні часи: – філантропія і милосердя – розвиток систем благодійності, доброчинності і меценатства – становлення державних систем соціального захисту людей з інвалідністю Навчальні завдання: 1. Здійснивши аналіз інтернет ресурсів, підготувати відеоролики, які ілюструють суть понять: ексклюзив, сегрегація, стигма, інтеграція, інклюзія	2
Тема 3. Інклюзія щодо людей з інвалідністю	Питання для обговорення: 1. Історія формування у суспільній свідомості ставлення до людей з інвалідністю 2. Нормативні документи, які регламентують права людей з інвалідністю: – Конвенція про права інвалідів (ратифікована Верховною Радою України 16.12.2009, набрала чинності 06.03.2010)	2

	3. Поняття «інвалідність». Моделі інвалідизації: – Медична модель, особливості процесу інвалідизації: хвороба, вада, порушення, патологія – Модель нормалізації. Процес інвалідизації: медична патологія, поглиблення обмежень життєдіяльності. Поняття норми як зони оптимального функціонування системи – Соціальна модель: зміст і сутність Сутність інвалідизації: медична патологія, обмеження життєдіяльності, відсутність соціальних можливостей для задоволення особливих потреб людей з інвалідністю	
Тема 5. Міфи та коректна термінологія щодо різних категорій людей	Питання для обговорення: 1. Міфи про різні категорії людей: ✓ люди з інвалідністю, ✓ ЛГБТ, ✓ ВПО, ✓ національні меншини, ✓ представники молодіжних субкультур, ✓ представники релігійних течій тощо 2. Значення формування особистісної відповідальності, відмови від «споживацької позиції» для повноцінного включення у суспільство 3. Значення соціальних акцій, взаємодії поколінь, позитивних прикладів клієнтів соціальної роботи для виховання у суспільстві доброти, емпатії, поваги тощо 4. Партнерство різних людей та організацій задля підвищення обізнаності, терпимості суспільства та формування суспільства, зручного для всіх 5. Методи формування просоціальної поведінки	2

	Навчальні завдання: 1. Написати есе на тему «Розвіювання міфів про окремі категорії людей». Завдання виконується згідно з вимогами до оформлення есе 2. Здійснивши аналіз інтернет ресурсів, підготувати відеоролики, які демонструють різноманіття і суспільство, різних людей за віком, расою, етнічним походженням, статтю, релігією, сексуальною орієнтацією, культурою, цінностями. Навести приклади різноманіття членів суспільства: маргінали, національні меншини, представники молодіжних субкультур, релігійних течій тощо	
Тема 7. Соціальна інклюзія	Питання для обговорення: 1. Зміст і сутність поняття «соціальна інклюзія» 2. Напрями соціальної інклюзії. Особливості соціальної ексклюзії 3. Співвідношення понять: соціальна ізоляція, соціальна інклюзія, соціальна інтеграція. Демократичний характер соціальної інклюзії 4. Цінності соціальної інклюзії: відкрите, емпатійне, толерантне, приймаюче, взаємодіюче суспільство 5. Соціальна інклюзія в громадсько-активній школі Навчальні завдання: 1. Здійснивши аналіз інтернет ресурсів, підготувати відеоролики, які демонструють досвід реалізації соціальних програм та проєктів в Україні, спрямованих на забезпечення соціальної інклюзії	2
Тема 9. Універсальний дизайн	Питання для обговорення: 1. Поняття «доступність». Бар'єри на шляху участі людей з інвалідністю в житті суспільства та шляхи їх подолання. 2. Діючі нормативні документи щодо забезпечення доступності для маломобільних груп населення	2

	3. Універсальний дизайн: суть, базові принципи, сфери застосування (підготувати одну зі сфер на вибір) <i>Універсальний дизайн в архітектурі:</i> – державні будівельні норми та їх структурне наповнення – вплив компенсаторних та допоміжних засобів на формування доступного середовища <i>Універсальний дизайн в освіті:</i> – стратегії навчання в УД – організація та функціонування навчального середовища з урахуванням принципів універсального дизайну – особливості використання розумного пристосування, методів ефективного викладання й допоміжних технологій у роботі з дітьми з різними типами особливих потреб – вплив універсального дизайну на освітню галузь <i>Універсальний дизайн та інформація:</i> – правове забезпечення інформаційної доступності – доступність інформаційно-комунікаційних та допоміжних технологій для людей з інвалідністю <i>Транспортна доступність:</i> – вимоги щодо доступності транспортної інфраструктури – сучасна логістика доступних транспортних засобів, послуг та інфраструктури Навчальні завдання: 1. Зробіть презентацію на тему універсального дизайну в середовищі, що оточує вас, – із застосуванням показових фото дотримання принципів універсального дизайну і	
--	--	--

	недотримання	
Тема 11. Проблеми інклюзії внутрішньо переміщених осіб (ВПО)	Питання для обговорення: 2. Закон України про ВПО. Права та обов'язки ВПО 3. Соціальна інклюзія ВПО 4. Проблеми та потреби переселенців у воєнний час 5. Джерела інформації та можливості отримання допомоги 6. Причини виникнення конфліктів 7. Виїзд за кордон та повернення 8. Психологічна допомога ВПО 9. Особливості телефонної підтримки людей на тимчасово окупованих територіях 10. Приймаючі громади для ВПО	2
Тема 13. Інклюзія вразливих категорій населення	Питання для обговорення: 1. Загальна характеристика вразливих категорій населення: 1) категорії осіб, що мають обмежені ресурси для життєдіяльності та соціальної конкурентоздатності, проте не перебувають у стані соціальної дезадаптації: • неповні та багатодітні сім'ї • підлітки та молодь • особи похилого віку • люди з особливими потребами, з неповною працездатністю (III групи інвалідності) • біженці, переселенці тощо) 2) Особи, які перебувають у стані дезадаптації внаслідок складних життєвих обставин, проте не втратили можливості відновлення за певних умов здатності до самостійної життєдіяльності: • особи з функціональними обмеженнями або які зазнали важких травм • особи, що опинилися в стані соціальної дезадаптації внаслідок злочинів • постраждалі від торгівлі людьми, експлуатації, насилля тощо • постраждалі від природних,	2

	техногенних та соціальних катастроф • бездомні, безпритульні • діти, які залишилися без піклування дорослих 3) Особи з тимчасовою або незворотною втратою можливостей для самостійної життєдіяльності, що потребують сторонньої допомоги у задоволенні потреб: • особи, що зазнають впливу важких захворювань • люди з функціональними обмеженнями (І група інвалідності) • особи похилого віку, які потребують постійної сторонньої допомоги 2. Нормативні документи, які регламентують дотримання прав вразливих груп населення на державному рівні. 3. Система соціальних послуг для вразливих верств населення в Україні. 4. Соціальна та освітня інклюзія вразливих категорій населення. 5. Причини дискримінації вразливих верств населення. 6. Причини безробіття серед вразливих категорій населення. Навчальні завдання (на вибір): 1. Складіть соціальну програму щодо подолання дискримінації вразливих верств населення на державному рівні. 2. Запропонуйте механізми зменшення безробіття серед вразливих категорій населення на державному рівні.	
Разом		14

4.3.5. Індивідуальна навчально-дослідна робота (навчальний проєкт)

Індивідуальна навчально-дослідна робота (ІНДР) є видом позааудиторної індивідуальної діяльності здобувача освіти, результати якої використовуються у процесі вивчення програмового матеріалу навчальної дисципліни. Завершується виконання здобувачами освіти ІНДР прилюдним захистом навчального проєкту.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) з курсу – це вид науково-дослідної роботи здобувача освіти, яка містить результати дослідницького пошуку, відображає певний рівень його навчальної компетентності.

Мета ІНДЗ: самостійне вивчення частини програмового матеріалу, систематизація, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Зміст ІНДЗ: завершена теоретична або практична робота у межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, отриманих під час лекційних, семінарських, практичних та лабораторних занять і охоплює декілька тем або весь зміст навчального курсу.

Види ІНДЗ, вимоги до них та оцінювання:

- ✓ конспект із теми (модуля) за заданим планом (**2 бали**);
- ✓ конспект із теми (модуля) за планом, який здобувач освіти розробив самостійно (**3 бали**);
- ✓ анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, тематичні розвідки (**3 бали**);
- ✓ повідомлення з теми, рекомендованої викладачем (**2 бали**);
- ✓ повідомлення з теми (без рекомендації викладача): сучасні відкриття з теми, аналіз інформації, самостійні дослідження (**3 бали**);
- ✓ дослідження різноманітних питань з тематики дисципліни у вигляді есе

(5 балів).

- ✓ дослідження з тематики дисципліни у вигляді реферату (охоплює весь зміст навчального курсу) – **15 балів.**

Орієнтовна структура ІНДЗ – дослідження у вигляді реферату: вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел.

Тематика ІНДЗ

Приблизний перелік тем рефератів із дисципліни

«Інклюзивне суспільство»

1. Причини, ознаки та наслідки проблеми дискримінації за віком, расою, етнічним походженням, статтю, релігією, сексуальною орієнтацією тощо.
2. Недискримінуюча термінологія стосовно різних категорій людей.
3. Кращий досвід діяльності громадських організацій людей з інвалідністю в Україні.
4. Медична модель, особливості процесу інвалідизації: хвороба, вада, порушення, патологія. Інвалідність як медичний діагноз.
5. Соціальна модель інвалідності: зміст і сутність.
6. Всесвітня програма дій відносно людей з інвалідністю. Цілі програми: попередження інвалідності, відновлення працездатності і реалізації цілей «рівності» і «повної участі» людей з інвалідністю у соціальному житті і розвитку.
7. Закон України «Про реабілітацію людей з інвалідністю». Зміст і специфіка реабілітації людей з інвалідністю. Мета і завдання реабілітації. Різні напрямки реабілітації.
8. Організації та установи, які надають допомогу людям з інвалідністю: державний сектор, комерційний сектор, недержавний сектор. Позитивні приклади і досвід реалізації міжнародних і вітчизняних підходів до створення інтегрованого суспільства.
9. Особливості організації доступності оточуючого середовища для людей з порушенням слуху: світлові інформаційні доріжки в закладах соціального обслуговування і транспорті, переклад жестовою мовою теле- і відеопрограм, засобів екранного мистецтва, спеціальні засоби зв'язку і мобільні телефони.
10. Особливості організації доступності оточуючого середовища для людей з порушенням зору: аудіовидання, спеціальні програми комп'ютерного та мобільного зв'язку, видання шрифтом Брайля, послуги поводитирів, секретарів, гайдів.

11. Особливості організації універсального дизайну в побуті, сфері зайнятості, рекреації.
12. Інклюзивна освіта і навчання в законах України «Про освіту» і «Про вищу освіту».
13. Кібербулінг і булінг у закладах освіти.
14. Україна без булінгу: протидія на державному рівні.
15. Подолання дискримінації ВІЛ та СНІД позитивних.
16. Реалізація права на освіту ВІЛ та СНІД позитивних.
17. Соціальна інклюзія для військових ЗСУ та інших військових формувань.
18. ВПО: хто вони такі?
19. Соціальна та освітня інклюзія для маломобільних груп населення.
20. Державні механізми зменшення безробіття серед вразливих груп населення.
21. Суть та механізми функціонування безбар'єрного середовища.
22. Гендерна дискримінація жінок в Україні та світі.
23. Державні механізми протидії сімейному насиллю.
24. Доступність: інформаційна, архітектурна, транспортна.
25. Інклюзивна політика України: суть та механізми реалізації.
26. Інклюзивне навчання: зарубіжний досвід.
27. Інклюзивна освіта: рівень свідомості нації.
28. Рекомендації щодо створення інклюзивного проєкту.
29. Інклюзія у бізнесі.
30. Інклюзія у мистецтві.
31. Міфи про гендерну ідентичність: звідки з'являються геї?
32. Трансгендери: хто вони?
33. Освіта третього віку: європейський досвід.
34. Стратегії довголіття.
35. Соціальна інклюзія людей похилого віку.
36. ООН про інклюзивне суспільство.

Рекомендації щодо написання реферату

Реферат – вид самостійної науково-дослідницької роботи здобувача освіти. Це письмовий виклад наявних у науковій літературі концепцій; змісту наукової праці; змісту літератури по заданій темі. Здобувач освіти повинен розкрити суть досліджуваної проблеми. Виклад матеріалу має мати проблемно-тематичний характер.

Етапи роботи над рефератом:

- підбір і вивчення основних джерел, спираючись на запропонований список літератури (5-10 джерел). Можливе написання за одним джерелом (монографія);

- складання бібліографії;
- обробка та систематизація інформації;
- розробка плану реферату;
- написання реферату.

Структура реферату.

- Титульний аркуш;
- Зміст, в якому викладаються пункти плану із зазначенням сторінки, з якої починається пункт.
- Реферат складається із трьох частин: вступу, основної частини і висновку.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, формулюється суть проблеми, мета і завдання реферату, дається коротка характеристика використаної літератури.

В основній частині реферату реалізуються завдання дослідження: відповідно до плану послідовно і доказово. В основній частині можуть бути представлені таблиці, схеми та графіки.

У заключній частині автор робить висновки, виходячи з мети і завдань роботи.

Вимоги до оформлення реферату.

Обсяг реферату – 10-15 друкованих сторінок. Стиль викладу – аналітичний (аналіз джерел, порівняння та зіставлення провідних положень, узагальнення), літературний. Обов'язкові построккові посилання на використану літературу. Список літератури за правилами бібліографічного опису повинен завершувати роботу.

Критерії оцінки реферату.

- Відповідність змісту темі і змісту.
- Глибина опрацювання матеріалу.
- Логічність викладу.
- Повнота використання джерел.
- Наявність посилань на джерела.
- Культура писемного мовлення.

Критерії оцінювання та шкалу оцінювання подано відповідно у таблицях нижче.

Критерії оцінювання ІНДЗ
(дослідження у вигляді реферату)

№ з/п	Критерії оцінювання роботи	Максимальна кількість балів за кожним критерієм
1.	Обґрунтування актуальності, формулювання мети, завдань та визначення методів дослідження	3 бали
2.	Складання плану реферату	1 бал
3.	Критичний аналіз суті та змісту першоджерел. Виклад фактів, ідей, результатів досліджень у логічній послідовності. Аналіз сучасного стану дослідження проблеми, розгляд тенденцій подальшого розвитку даного питання	5 балів
4.	Дотримання правил реферування наукових публікацій	2 бали
5.	Доказовість висновків, обґрунтованість власної позиції, пропозиції щодо розв'язання проблеми, визначення перспектив дослідження	2 бали
6.	Дотримання вимог щодо технічного оформлення структурних елементів роботи (титульний аркуш, план, вступ, основна частина, висновки, додатки (якщо вони є), список використаних джерел, посилання	2 бали
Разом		15 балів

3.3.6. Теми самостійної роботи здобувачів освіти

1. Формування у суспільній свідомості ставлення до людей з інвалідністю.
2. Історія становлення систем соціальної опіки людей з недугою: філантропія і милосердя.
3. Становлення державних систем соціального захисту людей з інвалідністю.
4. Правовий захист людей з інвалідністю.
5. Перші наукові погляди на навчання, розвиток і соціальну допомогу людям з інвалідністю.
6. Епоха формування соціальних концепцій інвалідизації.
7. Епоха формування концепцій інтегрованого, інклюзивного суспільства.
8. Позитивні приклади суспільних підходів до створення нового бачення життєдіяльності людей з інвалідністю.
9. Поняття «інвалідність», походження терміну «інвалідність».
10. Інвалідність як медична патологія.
11. Інвалідність як міра втрати здоров'я.
12. Моделі здоров'я.
13. «Міжнародна класифікація порушень, обмежень життєдіяльності і соціальної недостатності» (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps – ICIDH), 1976 р.
14. «Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності і здоров'я» (МКФ) (International Classification of Functioning, Disability and Health – ICF), 2001 р.
15. Порівняння «Міжнародна класифікація порушень, обмежень життєдіяльності і соціальної недостатності» та «Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності і здоров'я»: слабкі та сильні сторони
16. Моделі інвалідизації.
17. Модель нормалізації.
18. Процес інвалідизації: медична патологія, поглиблення обмежень життєдіяльності.
19. Поняття норми як зони оптимального функціонування системи. Обмеження життєдіяльності як будь-яке обмеження чи відсутність (у результаті порушення) здатності здійснювати діяльність способом, який вважається нормальним для людини.
20. Відображення в рамках моделі нормалізації ступеня обмеження життєдіяльності індивіда у комунікації, самообслуговуванні, контролі за своєю поведінкою, орієнтації у просторі і часі, витривалості, здатності до навчання або науковості.
21. Сутність інвалідизації: медична патологія, обмеження життєдіяльності, відсутність соціальних можливостей для задоволення особливих потреб людей з інвалідністю.

- 22.Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю.
- 23.Конвенція ООН про права людей з інвалідністю. Мета Конвенції, визначення поняття «інвалідність». Терміни, які визначаються у Конвенції: спілкування, мова, дискримінація за ознакою інвалідності, розумне пристосування, універсальний дизайн.
- 24.Стратегія «розумного пристосування».
- 25.Права людей з інвалідністю, визначені у Конвенції.
- 26.Закон України «Про основи соціальної захищеності людей з інвалідністю». Мета Закону. Визначення поняття «інвалідність», «людина з інвалідністю».
- 27.Порядок встановлення інвалідності в Україні. Групи інвалідності.
- 28.Доступність оточуючого середовища для людей з інвалідністю.
- 29.Критерії організації безбар'єрного архітектурного середовища. Вимоги до критеріїв доступності.
- 30.Основні вимоги до організації безпеки і безпечного оточуючого середовища.
- 31.Система допомоги, супроводу і взаємопідтримки в системі безбар'єрної доступності.
- 32.Сучасні реабілітаційні засоби і прилади: компенсаторні і допоміжні.
- 33.Позитивні приклади і досвід використання системи доступності й універсального дизайну для маломобільних груп населення і людей з інвалідністю у сучасному суспільстві.
- 34.Особа з особливими освітніми потребами як особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.
- 35.Зміст і сутність соціальної інклюзії.
- 36.Напрямки соціальної інклюзії.
- 37.Компоненти соціальної інклюзії.
- 38.Особливості соціальної ексклюзії.
- 39.Цінності соціальної інклюзії: відкрите, емпатійне, толерантне, приймаюче, взаємодіюче суспільство.
- 40.Принцип Міжнародної організації людей з інвалідністю «Нічого для нас? з нами без нас».
- 41.Складові і зміст соціальної інтеграції людей з інвалідністю у суспільстві.
- 42.Рівні соціальної інтеграції. Моделі соціальної та освітньої інтеграції.
- 43.Позитивні приклади і досвід соціальної та освітньої інклюзії у сучасному суспільстві.
- 44.Всеукраїнське громадське соціально-політичне об'єднання «Національна Асамблея людей з інвалідністю України» (НАІУ).

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний контроль	Максимальна кількість балів	Термін виконання (тижні)
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Інклюзивне суспільство			
Тема 1. Інклюзивне суспільство. Вступ до дисципліни (4 год)	Самостійна робота	1	I
Тема 2. Інклюзивне суспільство і проблема булінга (6 год)	Самостійна робота	1	II
Тема 3. Інклюзія щодо людей з інвалідністю (6 год)	Самостійна робота	1	III
Тема 4. Основи інклюзивного навчання (6 год)	Самостійна робота	1	IV
Тема 5. Міфи та коректна термінологія щодо різних категорій людей (4 год)	Самостійна робота	1	V
Тема 6. Політика інклюзії проти гендерної дискримінації (6 год)	Самостійна робота	1	VI
Тема 7. Соціальна інклюзія (4 год)	Самостійна робота	1	VII
Тема 8. Право на інклюзію ВІЛ та СНІД позитивних (6 год)	Самостійна робота	1	VIII
Тема 9. Універсальний дизайн (6 год)	Самостійна робота	1	IX
Тема 10. Інклюзія людей третього віку (6 год)	Самостійна робота	1	X
Тема 11. Проблеми інклюзії ВПО (4 год)	Самостійна робота	1	XI
Тема 12. Інклюзія ЛГБТ спільноти (6 год)	Самостійна робота	1	XI-XIII
Тема 13. Інклюзія вразливих категорій населення (6 год)	Самостійна робота	1	XIV
Тема 14. Реалізація інклюзивного підходу в бізнесі, мистецтві та соціальних проєктах (6 год)	Самостійна робота	1	XV
Всього: 76 год	Всього: понад 14 балів		

5. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

5.1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

1. За джерелом інформації:

- *словесні*: лекція (традиційна, проблемна тощо) із застосуванням комп'ютерних інформаційних технологій (презентація PowerPoint), пояснення, розповідь, бесіда;
- *наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація;
- *практичні*: вправи.

2. За логікою передачі і сприйняття навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

3. За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4. За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота здобувачів освіти з книгою; виконання індивідуальних навчальних проєктів.

5.2. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

Методи стимулювання інтересу до навчання: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо); залучення у практичну соціальну роботу в якості волонтерів; організація позааудиторних зустрічей з фахівцями з соціальної роботи, що працюють з різними категоріями клієнтів.

5.3. Інклюзивні методи навчання

1. Методи формування свідомості: бесіда, диспут, лекція, приклад, пояснення, переконання, жартівливі відео що змінюють свідомість.

2. Метод організації діяльності та формування суспільної поведінки особистості: вправи, привчання, виховні ситуації, приклади.

3. Методи мотивації та стимулювання: вимога, громадська думка. Вважаємо, що неприпустимо застосовувати в інклюзивному вихованні методи емоційного стимулювання – змагання, заохочення, переконання.

4. Метод самовиховання: самопізнання, самооцінювання, саморегуляція.

5. Методи соціально-психологічної допомоги: психологічне консультування, аутотренінг, стимуляційні ігри.

6. Спеціальні методи: патронат, супровід, тренінг, медіація.

7. Спеціальні методи педагогічної корекції, які варто використовувати для цілеспрямованого виправлення поведінки або інших порушень, викликаних спільною причиною. До спеціальних методів корекційної роботи належать: суб'єктивно-прагматичний метод, метод заміщення, метод «вибуху», метод природних наслідків і трудовий метод.

6. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Навчальна дисципліна оцінюється за модульно-рейтинговою системою. Вона складається з 1 модуля.

Результати навчальної діяльності здобувачів освіти оцінюються за 100-бальною шкалою.

За результатами поточного та модульного контролів виставляється підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою, національною шкалою та шкалою ECTS.

Семестровий (підсумковий) контроль: виставлення семестрової оцінки здобувачам освіти, які опрацювали теоретичні теми, практично засвоїли їх і мають позитивні результати, набрали необхідну кількість балів.

Загальні критерії оцінювання успішності здобувачів освіти, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», подано в таблиці нижче.

Модуль включає бали за виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань.

Реферативні дослідження та есе, які виконує здобувач освіти за визначеною тематикою, надсилаються в електронній формі.

Модульний контроль знань здобувачів освіти здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є:

- залік;
- стандартизовані тести;
- реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- презентації та виступи здобувачів освіти на наукових заходах;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

6.1. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти

Оцінка за 100-бальною системою		Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
67 – 70 та більше	відмінно	5	A	відмінно
56 – 66	добре	4	B C	добре
31 – 55	задовільно	3	D E	задовільно
21 – 30	незадовільно	2	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 20		2	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінка за 100-бальною системою		Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
26 – 30	відмінно	5	A	відмінно
21 – 25	добре	4	B C	добре
15 – 20	задовільно	3	D E	задовільно
8 – 14	незадовільно	2	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1 – 7		2	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Вид діяльності здобувача освіти	Максимальна кількість балів за одиницю	Модуль 1 Інклюзивне суспільство	
		кількість одиниць	максималн а кількість балів
I. Обов’язкові			
1.1. Підготовка індивідуальних завдань	5	5	25
1.2. Виконання модульної роботи	30	1	30
Разом			55
Максимальна кількість балів за обов’язкові види роботи: 55			
II. Вибіркові			
Виконання завдань для самостійного опрацювання			
2.1. Виконання завдань для самостійної роботи	5	14	70
2.2. Огляд літератури з конкретної тематики	5		
2.3. Підготовка наукової статті з будь-якої теми курсу	10		
2.5. Участь у науковій студентській конференції	5		
Разом			100
Максимальна кількість балів за вибіркові види роботи: 45			
Всього балів за теоретичний і практичний курс: 70			

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

6.5. Загальна оцінка з дисципліни: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка за 100-бальною системою		Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ECTS	
		іспит			
90 – 100	<i>відмінно</i>	5		A	<i>відмінно</i>
82 – 89	<i>добре</i>	4		B	<i>добре (дуже добре)</i>
75 – 81	<i>добре</i>	4		C	<i>добре</i>
64 – 74	<i>задовільно</i>	3		D	<i>задовільно</i>
60 – 63	<i>задовільно</i>	3		E	<i>задовільно (достатньо)</i>
35 – 59	<i>незадовільно</i>	2		FX	<i>незадовільно з можливістю повторного складання</i>
1 – 34	<i>незадовільно</i>	2		F	<i>незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни</i>

6.6. Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти

Приклад для заліку

Поточне тестування та самостійна робота														Підсумковий залік	Сума
Змістовий модуль 1															
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T 10	T11	T12	T13	T 14	30	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5		

6.7. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Інклюзивне суспільство: загальні принципи його функціонування.
2. Маломобільні групи населення: їх перелік та коротка характеристика.
3. Поняття «толерантність» та «стигма» у контексті інклюзивного суспільства.
4. Булінг: суть поняття, форми та види.
5. Причини виникнення та соціальна структура булінгу.
6. Протидія булінгу на місцевому і державному рівнях.
7. Історія становлення систем соціальної опіки людей з недугою: філантропія і милосердя.
8. Правовий захист людей з інвалідністю.
9. Поняття «інвалідність».
10. Інвалідність як медична патологія.
11. Інвалідність як міра втрати здоров'я.
12. Моделі здоров'я.
13. Медична модель інвалідизації.
14. Модель нормалізації.
15. Соціальна модель інвалідизації.
16. Всесвітня програма дій відносно людей з інвалідністю.
17. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю.
18. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю.
19. Закон України «Про основи соціальної захищеності людей з інвалідністю».
20. Порядок встановлення інвалідності в Україні.
21. Групи інвалідності.
22. Складові і зміст соціальної інтеграції людей з інвалідністю у суспільстві.
23. Інклюзія в освіті: суть, особливості, базові принципи.
24. Історія розвитку інклюзивного навчання в Україні та за кордоном.
25. Офіційні засади інклюзивного навчання в Україні.
26. Роль батьків у процесі інтегрування дітей з особливими освітніми потребами.
27. Поняття гендеру, гендерної структури суспільства і гендерної нерівності.
28. Дискримінація людей за різними ознаками.
29. Поняття прав людини та антидискримінаційне законодавство.
30. Соціальні нерівності, ксенофобія та форми дискримінації.
31. Гендерна дискримінація жінок. Фемінізм.
32. Гендерна дискримінація чоловіків.
33. Право людей на різноманіття.
34. Особливості дискримінації за віком.
35. Особливості дискримінації за расою.
36. Особливості дискримінації за етнічним походженням.

37. Особливості гендерної дискримінації.
38. Особливості дискримінації за віросповіданням.
39. Особливості дискримінації за сексуальною орієнтацією.
40. Особливості дискримінації за культурою та цінностями.
41. Гендерна дискримінація та інституційні механізми її подолання в Україні.
42. Нондискримінаційна мова.
43. Зміст і сутність поняття «соціальна інклюзія».
44. Напрями соціальної інклюзії. Цінності соціальної інклюзії.
45. Соціальна ізоляція, соціальна інклюзія, соціальна інтеграція, соціальна ексклюзія.
46. Рівні соціальної інтеграції.
47. Моделі соціальної та освітньої інтеграції.
48. Соціальна підтримка життєдіяльності ВІЛ та СНІД позитивних на державному рівні.
49. Дискримінація та права людей з ВІЛ та СНІД.
50. Зміст державної політики протидії епідемії ВІЛ/СНІДу.
51. Розвиток людського та фінансового потенціалу ВІЛ сервісу.
52. Доступність оточуючого середовища для людей з інвалідністю.
53. Критерії організації безбар'єрного архітектурного середовища.
54. Основні вимоги до організації безпеки і безпечного оточуючого середовища.
55. Система допомоги, супроводу і взаємопідтримки в системі безбар'єрної доступності.
56. Особливості доступності для маломобільних груп населення на транспорті.
57. Особливості організації доступності оточуючого середовища для людей з порушенням слуху.
58. Особливості організації доступності оточуючого середовища для людей з порушенням зору.
59. Універсальний дизайн.
60. Принципи універсального дизайну для людей з інвалідністю.
61. Особливості організації універсального дизайну в побуті, сфері зайнятості, рекреації.
62. Сучасні реабілітаційні засоби і прилади: компенсаторні і допоміжні.
63. Соціальна інклюзія людей третього віку.
64. Освіта дорослих: український та зарубіжний досвід.
65. Стратегії довголіття населення.
66. Права та обов'язки ВПО.
67. Соціальна інклюзія ВПО.
68. Проблеми та потреби переселенців у воєнний час.
69. Психологічна допомога ВПО.
70. Особливості телефонної підтримки людей на тимчасово окупованих територіях.

- 71.ЛГБТ: біологічна, психологічна, медична та соціальна моделі пояснення.
- 72.Класифікація людей, які належать до ЛГБТ спільноти.
- 73.Дискримінація ЛГБТ: світовий досвід.
- 74.Особливості соціальної інклюзії людей, які належать до ЛГБТ спільноти.
- 75.Трансгендерні та одностатеві шлюби.
- 76.Трансгендерні батьки та трансгендерні діти.
- 77.Вразливі категорії населення: їх характеристика та особливості.
- 78.Система соціальних послуг для вразливих верств населення.
- 79.Дотримання прав вразливих груп населення на державному рівні.
- 80.Соціальна та освітня інклюзія вразливих категорій населення.
- 81.Закон про безбар'єрне середовище.
- 82.Причини дискримінації вразливих верств населення.
- 83.Механізми зменшення безробіття серед вразливих категорій населення на державному рівні.
- 84.Інклюзивні соціальні проєкти в Україні та світі: їх значення для суспільства та особливості.
- 85.Особливості побудови інклюзивного соціального проєкту.
- 86.Інклюзія в бізнесі.
- 87.Інклюзія у мистецтві.
- 88.Державний рівень підтримки соціальних проєктів та грантове фінансування.
- 89.Особливості розвитку громадських організацій людей з інвалідністю в Україні.
- 90.Методи формування просоціальної поведінки.

БІЛЕТИ ДО ЗАЛІКУ

Житомирський економіко-гуманітарний інститут
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ І ТУРИЗМУ

Освітній/освітньо-професійний ступінь: бакалавр

Спеціальність: усі спеціальності

Семестр: осінній / весняний

Навчальна дисципліна: ІНКЛЮЗИВНЕ СУСПІЛЬСТВО

БІЛЕТ № 1

1.

2.

Затверджено на засіданні кафедри соціальної роботи та педагогіки

Протокол № 1 від «27» серпня 2024 року

В.о. завідувача кафедри _____ Юлія ДИВИНСЬКА

(підпис)

(ПІБ)

Екзаменатор _____ доцент Оксана Бородіна

(підпис)

(посада, ПІБ)

Тестові завдання

Інструкція: Шановний студенте! Обери один із запропонованих варіантів відповіді:

1. Визначте, на чому ґрунтуються Міжнародні стандарти в галузі прав людини:

1. на ідеях свободи голосу
2. на ідеях участі кожного в суспільному житті на засадах рівності
3. на участі людей в громадському житті
4. на індивідуальному підході до кожної особистості

2. Що є показником ступеня розвитку суспільства по відношенню до осіб з особливими потребами:

1. рівень розвитку економіки
2. рівень освіченості людей
3. рівень підтримки, гуманізм, терпимість у ставленні до особливих людей
4. рівень конкурентоспроможності кожного

3. У чому полягає ідеологія інклюзивної освіти:

1. надання рівних прав участі у громадському житті всім людям
2. залучення осіб з особливими освітніми потребами до різного роду заходів
3. надання матеріальної допомоги людям з особливими потребами
4. виключення дискримінації, спеціальні умови для людей з особливими потребами.

4. Яке педагогічне поняття означає сукупність зовнішніх і внутрішніх особливостей людини, що формують її своєрідність, відмінність від інших людей?

1. особистість
2. індивідуальність
3. особа
4. індивід

5. Оберіть правильну відповідь, яка визначатиме мету і завдання інклюзивної освіти в Україні.

1. залучення дітей з особливими освітніми потребами в освітній простір
2. підтримка фізичного здоров'я таких дітей
3. навчання дітей з особливими потребами в спеціалізованих закладах

4. створення спеціалізованих закладів закритого типу для дітей з особливими освітніми потребами

6. Особливі освітні потреби – це:

1. потреби, які стосуються осіб певної вікової категорії
2. потреби у молодших школярів, пов'язані з труднощами навчання
3. потреби, які стосуються всіх дітей і молодих людей, що пов'язані з особливостями їхнього психофізичного розвитку, які відображаються на результаті навчання
4. потреби, що стосуються індивідуального розвитку кожної особистості

7. Соціалізація особи з особливими потребами – це:

1. процес інтеграції індивіда в суспільство, засвоєння ним соціального досвіду, системи соціальних зв'язків та відносин, на основі яких відбувається формування значущих якостей особистості
2. спадково обумовлені можливості щодо формування потреб, форм поведінки
3. природні особливості людини, які є передумовою для розвитку індивіда
4. здатність навчатися і виховуватися.

8. Інклюзія – це:

1. процес виключення осіб з інвалідністю з активного суспільного життя
2. процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі
3. доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи
4. примусове відокремлення людей за расовими, етнічними або іншими ознаками.

9. Прийняття індивіда іншими членами групи, процес встановлення оптимальних зв'язків між індивідуумами, групами, державами і подальше їх перетворення в єдину, цілісну систему – це:

1. ексклюзія
2. сегрегація
3. інтеграція
4. інклюзія

10. Різновид дискримінації, який полягає у відокремленні в межах одного суспільства тих суспільних груп, які вирізняються за расовими,

гендерними, соціальними, релігійними, мовними чи іншими ознаками, та в подальшому законодавчому обмеженні їхніх прав, - це:

1. ексклюзія
2. сегрегація
3. інтеграція
4. інклюзія

11. Умовний знак соціального клеймування («навішування ярликів») людей, показник соціальної ролі людини у суспільстві, фактор соціального позиціонування, - це:

1. ексклюзія
2. сегрегація
3. інтеграція
4. стигма

12. Повага права іншого бути таким, яким він є, - це:

1. ексклюзія
2. сегрегація
3. толерантність
4. стигма

13. До принципів інклюзивного навчання не належать...

1. адаптація дитини до потреб системи
2. задоволення індивідуальних освітніх потреб кожної дитини
3. цінність дитини не залежить від її здібностей і досягнень.
4. створення безбар'єрності навчання

14. До цінностей інклюзивної освіти належить...

1. збереження застарілих освітніх програм, методик, комплексів та структур для забезпечення потреб дітей
2. адаптація дитини до вимог освітнього процесу
3. визначення права всіх дітей на навчання
4. робота з дітьми з однаковим рівнем розвитку

15. До основних міжнародних документів в галузі інклюзивної освіти належать:

1. Хартія економічних прав і обов'язків держав (1974)
2. Гаазька декларація з туризму (1989)
3. Закон України "Про державні закупівлі"
4. Конвенція ООН "Про права дитини" (1989)

16. До основних міжнародних документів в галузі інклюзивної освіти не належать...

1. Закон України "Про освіту"
2. Концепція розвитку інклюзивної освіти
3. Закон України "Про державну службу"
4. Декларація прав дитини (1959)

17. Корекція – це:

1. заміщення пошкоджених функцій збереженими
2. формування особистості дитини з порушенням розвитку
3. сукупність педагогічних та медичних заходів, спрямованих на послаблення або подолання порушень розвитку дитини та подальший розвиток її особистості
4. комплексна система заходів із організації освітнього процесу та розвитку дитини

18. Корекційна робота в інклюзивному освітньому середовищі повинна відповідати...

1. очікуванням батьків
2. індивідуальним темпам розвитку дитини
3. навчальній програмі
4. темпам розвитку більшості учнів у класі

19. Що таке універсальний дизайн в освіті?

1. психопедагогічний принцип, який впорядковує освітній процес відповідно до індивідуальних особливостей учнів
2. пристосування навколишнього середовища, освітніх програм та послуг для максимального використання всіма учасниками освітнього процесу
3. інноваційний підхід до організації уроку
4. подача навчального матеріалу шляхом зміни змісту або складності навчального завдання

20. Булінг в інклюзивному середовищі – це:

1. творче вирішення конфліктних ситуацій
2. агресивна, насильницька поведінка однієї дитини або групи дітей по відношенню до дитини з особливими потребами, яка носить систематичний характер
3. агресивна, насильницька поведінка однієї дитини або групи дітей по відношенню до дитини
4. передача емоційного стану учасників освітнього процесу через певні форми поведінки дітей і дорослих

21. Поняття «булінг» вперше з'являється в науковому обігу в:

1. 1905 році
2. 1978 році
3. 1999 році
4. 2011 році

22. В українському законодавстві поняття «булінг» закріплено у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», який вступив в силу в:

1. 2018 році
2. 2019 році
3. 2020 році
4. 2021 році

23. Який вид булінгу згідно науковим дослідженням є найбільш розповсюдженим?

1. вербальний (принизливі обзивання, глузування, жорстока критика, висміювання та ін.)
2. фізичний (нанесення ударів, штовхання, підніжки, пошкодження або крадіжка особистих речей жертви та ін.)
3. соціальне знущання (систематичне приниження почуття гідності потерпілого через ігнорування, ізоляцію, уникання, виключення)
4. кібербулінг (приниження за допомогою мобільних телефонів, інтернету, соціальних мереж)

24. Що не можна робити, якщо ви потрапили в ситуацію булінгу?

1. не мовчати про ситуацію, яка сталася
2. не реагувати на провокації булера
3. не соромитись того, що з вами сталося
4. вступити у бійку або словесну перепалку

25. В якому році датується перший задокументований випадок ВІЛ інфекції в організмі людини?

1. 1965 рік
2. 1966 рік
3. 1985 рік
4. 1959 рік

26. На якому місці згідно з інформацією представництва ЮНЕЙДС знаходиться Україна у Східній Європі та Центральній Азії за кількістю людей, які живуть з ВІЛ?

1. на 1-му
2. на 2-му
3. на 3-му
4. на 4-му

27. З якого року за ініціативи Всесвітньої організації охорони здоров'я започатковано відзначати Всесвітній день боротьби зі СНІДом 1 грудня?

1. з 1988 року
2. з 1989 року
3. з 1990 року
4. з 1991 року

28. ВІЛ не передається через:

1. кров
2. статевим шляховим
3. від ВІЛ інфікованої матері до дитини
4. при спільному користуванні побутовими речами, посудом, роботі в одному приміщенні

29. Ситуація, за якої особа або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами та свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій законом, - це:

1. булінг
2. конфлікт
3. дискримінація
4. гендерна дискримінація

30. Що вважається гендерною дискримінацією?

1. спеціальний захист жінок під час вагітності, пологів та грудного вигодовування дитини (випадки, коли тільки в силу фізичних особливостей та необхідності виконання природної функції народження і вирощування дітей жінки потребують більшої підтримки)
2. обов'язкова строкова військова служба для чоловіків, передбачена законом
3. нерівна оплата за одну працю чоловікам та жінкам
4. особливі вимоги щодо охорони праці жінок і чоловіків, пов'язані з охороною їх репродуктивного здоров'я

31. Яким роком датується зародження фемінізму та феміністського руху?

1. початок 18 ст.
2. 1848 рік
3. початок 19 ст.
4. початок 20 ст.

32. Означення чоловіків і жінок на основі їхньої ролі в соціумі – це:

1. стать
2. гендер
3. фемінність
4. мускулінність

33. Стан рівноваги між адаптаційними можливостями організму і умовами середовища, які постійно змінюються, - це:

1. порушення
2. здоров'я
3. інвалідність
4. дефект

34. Не коректною термінологією по відношенню до людей з інвалідністю є:

1. людина з інвалідністю
2. людина з особливими потребами
3. людина з фізичними/сенсорними/психічними/інтелектуальними/ментальними порушеннями
4. інвалід

35. В якому міжнародному документі щодо інвалідності представлена теза «Ми всі різні – але всі рівні!»?

1. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю
2. Віденська декларація з прав людини
3. Декларація про права розумово відсталих осіб
4. Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю

36. Будь-яке обмеження або відсутність (внаслідок порушення) здатності виконувати діяльність у порядку або в межах, що вважаються нормальними для людини, – це:

1. порушення
2. здоров'я
3. інвалідність
4. дефект

37. Будь-яка втрата або аномалія психологічної, фізіологічної функції чи структури або функції тіла – це:

1. порушення
2. здоров'я
3. інвалідність
4. дефект

38. Яка частина земної кулі за оцінками всесвітньої організації здоров'я (ВООЗ) має інвалідність?

1. 30%
2. 45%
3. 20%
4. 15%

39. З точки зору якої моделі інвалідності люди з інвалідністю мають право на соціальну підтримку незалежно від їх потенційного внеску в суспільство?

1. медичної моделі
2. релігійної моделі
3. соціальної моделі
4. реабілітаційної моделі

40. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН, підписана та набула чинності в Україні в:

1. 1948 році
2. 1999 році
3. 2006 році
4. 2010 році

41. Багатосторонній процес прогресуючого соціального розриву, що вилучає певні групи та осіб із соціальних відносин та установ і перешкоджає їм брати повноцінну участь у визначеній законодавчими та регуляторними нормами діяльності суспільства, в якому вони мешкають, – це:

1. соціальна інклюзія
2. соціальна ізоляція
3. соціальна інтеграція
4. соціальна дискримінація

42. Процес змін у політичній, економічній, соціальній сферах, спрямований на утвердження соціальної рівності – це:

1. соціальна інклюзія
2. соціальна ізоляція
3. соціальна інтеграція
4. соціальна дискримінація

43. Визначте поняття «соціальна адаптація».

1. Цілеспрямоване пристосування особистості до соціального середовища.
2. Пристосування особистості до природних обставин, що постійно змінюються.
3. Свідоме і добровільне прийняття норм та цінностей середовища на основі особистісної солідарності з ними.
4. Взаємозумовлений процес пристосування індивіда до соціального середовища і соціального середовища до потреб особистості через їх задоволення.

44. Яке соціальне явище передбачає врахування таких цінностей: кожен може навчатись, кожен потребує підтримки, кожен може спілкуватись, кожен може зробити внесок, разом ми кращі?

1. соціальна інклюзія
2. соціальна ізоляція
3. соціальна інтеграція
4. соціальна дискримінація

45. Правила поведінки загального характеру, що складаються у відносинах між людьми в суспільстві у зв'язку із проявом їх волі (інтересу) і забезпечуються різними засобами соціального впливу, – це:

1. соціальні норми
2. соціальні права
3. соціальні обмеження
4. соціальні свободи

45. Система цінностей, установок, способів поведінки і життєвих стилів певної соціальної групи – це:

1. норми
2. права
3. обмеження
4. субкультура

46. Загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності – це:

1. безбар'єрність
2. стигма
3. сегрегація
4. інтеграція

47. Рівні можливості та вільний доступ до освіти, зокрема освіти протягом життя, а також здобуття іншої професії, підвищення кваліфікації та опанування додаткових компетентностей – це:

1. освітня безбар'єрність
2. економічна безбар'єрність
3. суспільна безбар'єрність
4. цифрова безбар'єрність

48. Рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства, – це:

1. безбар'єрність
2. доступність
3. інклюзія
4. гендерна рівність

49. Забезпечення рівного доступу всім групам населення до фізичного оточення, транспорту, інформації та зв'язку, інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів та послуг, як у міських, так і в сільських районах – це:

1. безбар'єрність
2. доступність
3. інклюзія
4. гендерна рівність

50. Простір необмежених можливостей, в якому немає місця дискримінації та враховуються інтереси кожного:

1. безбар'єрне середовище
2. гендерна рівність
3. інклюзія
4. інтеграція

7. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

7.1. Навчально-методичні аудіо- і відеоматеріали, у т.ч. для здобувачів вищої і фахової передвищої освіти з інвалідністю

1. Робоча навчальна програма з дисципліни.
2. Силабус із дисципліни.
3. Підручники та навчальні посібники.
4. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять.
5. Контрольні роботи з дисципліни у формі тестів для перевірки рівня засвоєння здобувачами освіти навчального матеріалу.
6. Конспекти лекцій.
7. Презентації лекцій.
8. Відеозаписи лекцій.
11. Засоби унаочнення (обладнання, інвентар, макети, таблиці, дидактичні матеріали та ін.).
12. Технічні засоби навчання (ноутбук, мультимедійний проектор тощо).

Методичне забезпечення інклюзивного навчання

1. Методики диференційованого підходу до процесу навчання й оцінювання знань, умінь і здібностей здобувачів освіти з інвалідністю.
2. Дистанційні програми навчання для здобувачів освіти із порушеннями слуху та опорно-рухового апарату.
3. Спеціалізовані комп'ютерні програми для навчання осіб з інвалідністю.
4. Забезпечення осіб із порушеннями зору спеціальною літературою: книгами, підручниками, навчальними посібниками, журналами, надрукованими шрифтом Брайля та укрупненим шрифтом, і звуковими комп'ютерними програмами.
5. Наявність аудіовізуальних засобів навчання, спеціальної навчально-методичної літератури в електронному, друкованому, аудіовізуальному форматах для осіб з інвалідністю.
6. Дидактичні матеріали та засоби навчання осіб з інвалідністю для дистанційної та відкритої форм навчання.

Зміст лекційних занять з дисципліни «Інклюзивне суспільство»

Тема 1. Інклюзивне суспільство. Вступ до дисципліни

Задачі лекції:

- розкрити поняття «інклюзія» у зв'язку з такими поняттями, як: ексклюзія, сегрегація, інтеграція;
- ознайомити з базовими принципами інклюзивного суспільства та розкрити його можливості.

Зміст: Загальна декларація прав людини (ООН, 10 грудня 1948 р.). Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (ООН, 13.12.2006). Інклюзивне суспільство: загальні принципи його функціонування. Маломобільні групи населення: їх перелік та коротка характеристика. Субкультура. Поняття «толерантність» та «стигма» в контексті інклюзивного суспільства.

Тема 2. Інклюзивне суспільство і проблема булінга

Задачі лекції:

- розкрити поняття «булінг»;
- ознайомити з різновидами та формами булінга, причинами його виникнення;
- дати рекомендації щодо протидії булінгу.

Зміст: Булінг: суть поняття, форми та види. Причини виникнення цього явища у суспільстві. Соціальна структура булінга. Основні механізми розвитку булінга. Статистика розповсюдження булінга та його наслідки. Протидія булінгу на місцевому і державному рівнях. Поради щодо протидії булінгу.

Тема 3. Інклюзія щодо людей з інвалідністю

Задачі лекції:

- ознайомити здобувачів освіти із процесом формування та зміни ставлення до людей з інвалідністю у суспільстві;
- сформуванню розуміння актуальних на сьогодні моделей інвалідності.

Зміст: Формування у суспільній свідомості ставлення до людей з інвалідністю. Історія становлення систем соціальної опіки: філантропія і милосердя. Розвиток систем благодійності, доброчинності і меценатства. Становлення державних систем соціального захисту людей з інвалідністю. Епоха формування соціальних концепцій інвалідизації. Епоха формування концепцій інтегрованого, інклюзивного суспільства. Поняття «інвалідність». Інвалідність як медична патологія. Інвалідність як міра втрати здоров'я. Моделі інвалідизації. Медична модель, особливості процесу інвалідизації: хвороба, вада, порушення, патологія. Модель нормалізації. Процес інвалідизації: медична патологія, поглиблення обмежень життєдіяльності. Поняття норми як зони оптимального функціонування системи. Соціальна

модель: зміст і сутність. Сутність інвалідизації: медична патологія, обмеження життєдіяльності, відсутність соціальних можливостей для задоволення особливих потреб людей з інвалідністю. Формування у суспільній свідомості ставлення до людей з інвалідністю.

Тема 4. Основи інклюзивного навчання

Задачі лекції:

- розкрити суть та можливості інклюзивного навчання;
- ознайомити з історичними підґрунтям питання та нормативною базою;
- означити категорії осіб з особливим освітніми потребами;
- розкрити роль батьків у процесі інтегрування дітей з особливими освітніми потребами.

Зміст: Інклюзія в освіті: суть, особливості, базові принципи. Інклюзивне навчання: рівень свідомості нації. Історія розвитку питання в Україні та за кордоном. Офіційні засади інклюзивного навчання в Україні. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг. Особи з особливими освітніми потребами. Роль батьків у процесі інтегрування дітей з особливими освітніми потребами. Міфи про інклюзивне навчання. Поточний стан інклюзії в Україні.

Тема 5. Міфи та коректна термінологія щодо різних категорій людей

Задачі лекції:

- визначити зі здобувачами освіти право людей на різноманіття та його форми;
- сформуванати негативне ставлення до дискримінації людей за будь-якими ознаками.

Зміст: Різнманіття і суспільство, люди, різні за віком, расою, етнічним походженням, статтю, релігією, сексуальною орієнтацією, культурою, цінностями. Приклади різноманіття членів суспільства: маргінали, національні меншини, представники молодіжних субкультур, релігійних течій тощо. Міфи про різні категорії людей. Значення формування особистісної відповідальності, відмови від «споживацької позиції» для повноцінного включення у суспільство. Значення соціальних акцій, взаємодії поколінь, позитивних прикладів клієнтів соціальної роботи для виховання у суспільстві доброти, емпатії, поваги тощо. Партнерство різних людей та організацій задля підвищення обізнаності, терпимості суспільства та формування суспільства, зручного для всіх. Методи формування просоціальної поведінки.

Тема 6. Політика інклюзії проти гендерної дискримінації

Задачі лекції:

- розкрити поняття «гендеру», «гендерної структури суспільства та гендерної нерівності»;

- дати історичне підґрунтя питання гендерної нерівності;
- ознайомити з механізмами боротьби із гендерною дискримінацією на державному рівні;
- сформувати недискримінаційне ставлення до членів суспільства.

Зміст: Гендерна рівність – ознака інклюзивного суспільства. Поняття гендеру, гендерної структури суспільства і гендерної нерівності. Методологічне пояснення гендерної нерівності. Історичні передумови звернення до гендерної тематики. Поняття прав людини та антидискримінаційне законодавство. Соціальні нерівності, ксенофобія та форми дискримінації. Гендерна дискримінація жінок. Фемінізм. Гендерна дискримінація чоловіків. Гендерна дискримінація та інституційні механізми її подолання в Україні. Поняття розмаїття і толерантності, недискримінаційна лексика. Важливість знання гендерної та андискримінаційної тематик для пояснення соціальних проблем.

Тема 7. Соціальна інклюзія

Задачі лекції:

- сформувати у здобувачів освіти чіткі поняття соціальної інклюзії, ексклюзії, інтеграції;
- розкрити демократичний характер соціальної інклюзії.

Зміст: Зміст і сутність поняття «соціальна інклюзія». Напрями соціальної інклюзії. Особливості соціальної ексклюзії. Соціальна ізоляція, соціальна інклюзія, соціальна інтеграція. Демократичний характер соціальної інклюзії. Цінності соціальної інклюзії: відкрите, емпатійне, толерантне, приймаюче, взаємодіюче суспільство. Соціальна інклюзія в громадсько-активній школі. Із досвіду реалізації програм та проєктів. громадсько-активних шкіл України, спрямованих на забезпечення соціальної інклюзії.

Тема 8. Право на інклюзію ВІЛ та СНІД позитивних

Задачі лекції:

- розкрити категорію людей ВІЛ та СНІД позитивних;
- познайомити з соціальним сервісом для зазначених категорій людей;
- дати уявлення про державні механізми протидії розповсюдження ВІЛ та СНІД;
- сформувати толерантне ставлення до ВІЛ та СНІД позитивних людей.

Зміст: ВІЛ та СНІД позитивні люди: статистика в Україні та світі, історія виникнення питання та поточний стан. Соціальна підтримка життєдіяльності ВІЛ та СНІД позитивних людей на державному рівні. Дискримінація та права людей, що живуть із ВІЛ та СНІД. Міфи та реальність про ВІЛ та СНІД. Зміст державної політики протидії епідемії ВІЛ/СНІДу. Розвиток людського та фінансового потенціалу ВІЛ-сервісу.

Тема 9. Принципи та сутність універсального дизайну

Задачі лекції:

- ознайомити здобувачів освіти з базовими принципами універсального дизайну;
- допомогти усвідомити різницю між розумними пристосуваннями та універсальним дизайном;
- сформувати прагнення керуватись цими принципами у своєму повсякденному та професійному житті.

Зміст: Доступність оточуючого середовища для людей з інвалідністю. Основні вимоги до організації безпеки і безпечного оточуючого середовища. Особливості організації доступності оточуючого середовища для людей із порушенням слуху. Особливості організації доступності оточуючого середовища для людей із порушенням зору. Універсальний дизайн. Базові принципи універсального дизайну для людей з інвалідністю. Позитивні приклади і досвід використання системи доступності та універсального дизайну для маломобільних груп населення і людей з інвалідністю у сучасному суспільстві.

Тема 10. Інклюзія людей третього віку

Задачі лекції:

- розкрити суть соціальної інклюзії людей третього віку;
- ознайомити з системою навчання дорослих здобувачів освіти;
- сформувати толерантне ставлення до людей похилого віку та намітити стратегії довголіття суспільства.

Зміст: Категорія людей третього віку: вікові межі, потреби, характеристика. Міфи та реальність про людей третього віку. Соціальна інклюзія людей третього віку. Проект закону про освіту дорослих. Освіта дорослих: український та зарубіжний досвід. Особливості навчання дорослого здобувача освіти: специфіка та базові принципи. Труднощі у роботі з дорослими здобувачами освіти. Стратегія довголіття населення.

Тема 11. Проблеми інклюзії ВПО

Задачі лекції:

- розкрити суть соціальної інклюзії для ВПО;
- ознайомити з можливими труднощами ВПО та шляхами їх вирішення на державному рівні;
- дати уявлення про особливості психологічної допомоги ВПО.

Зміст: Закон України про ВПО. Права та обов'язки ВПО. Соціальна інклюзія ВПО. Проблеми та потреби переселенців у воєнний час. Джерела інформації та можливості отримання допомоги. Причини виникнення конфліктів. Виїзд за кордон та повернення. ЗПО. Психологічна допомога ВПО. Особливості телефонної підтримки людей на тимчасово окупованих територіях. Приймаючі громади.

Тема 12. Інклюзія ЛГБТ спільноти

Задачі лекції:

- розкрити суть ЛГБТ спільноти та людей, які до них належать;

- дати уявлення про особливості соціальної інклюзії ЛГБТ спільноти;
- сформувані толерантне ставлення до людей, які належать до ЛГБТ спільноти.

Зміст: Історія питання: звідки з'являються ЛГБТ. Біологічна, психологічна, медична та соціальна моделі. Класифікація людей, які належать до ЛГБТ спільноти. Міфи та факти про сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність. Трансгендерні та одностатеві шлюби. Трансгендерні батьки та трансгендерні діти. Законодавче регулювання прав та обов'язків ЛГБТ спільноти: український та закордонний досвід. Дискримінація ЛГБТ: світовий досвід, статистичні дані. Особливості соціальної інклюзії людей, які належать до ЛГБТ спільноти.

Тема 13. Інклюзія вразливих категорій населення

Задачі лекції:

- розкрити систему соціальних послуг для вразливих верств населення;
- ознайомити з дотриманням прав вразливих верств населення на державному рівні;
- сформувані толерантне ставлення до представників вразливих верств населення.

Зміст: Вразливі категорії населення: їх характеристика та особливості. Система соціальних послуг для вразливих верств населення. Дотримання прав вразливих груп населення на державному рівні. Соціальна та освітня інклюзія вразливих категорій населення. Закон про безбар'єрне середовище. Причини дискримінації вразливих верств населення. Механізми зменшення безробіття серед вразливих категорій населення на державному рівні.

Тема 14. Реалізація інклюзивного підходу в бізнесі, мистецтві та соціальних проєктах

Задачі лекції:

- познайомити із інклюзивними соціальними проєктами на прикладі бізнеса та мистецтва;
- розкрити особливості побудови інклюзивного соціального проєкту.

Зміст: Інклюзивні соціальні проєкти в Україні та світі: їх значення для суспільства та особливості. Особливості побудови інклюзивного соціального проєкту. Інклюзія в бізнесі. Інклюзія у мистецтві. Соціальний проєкт: «Шукачам щастя». Соціальний проєкт: «Велика подорож». Державний рівень підтримки соціальних проєктів та грантове фінансування.

Загальна кількість:

Лекцій 15,

Практичних – 7.

7.2. Навчально-методичні аудіо- і відеоматеріали, у т.ч. для здобувачів освіти з інвалідністю

Мультимедійні матеріали для інклюзивного навчання:

- методики диференційованого підходу до процесу навчання й оцінювання знань, умінь і здібностей здобувачів освіти з інвалідністю;
- дистанційні програми навчання для здобувачів освіти із проблемами слуху і порушеннями опорно-рухового апарату.
- спеціалізовані комп'ютерні програми для навчання осіб з інвалідністю;
- забезпечення осіб із проблемами зору спеціальною літературою: книгами, підручниками, навчальними посібниками, журналами, надрукованими шрифтом Брайля та укрупненим шрифтом, і звуковими комп'ютерними програмами;
- наявність аудіовізуальних засобів навчання, спеціальної навчально-методичної літератури в електронному, друкованому, аудіовізуальному форматах для осіб з інвалідністю;
- дидактичні матеріали та засоби навчання осіб з інвалідністю для дистанційної та відкритої форм навчання.

7.2. ГЛОСАРІЙ (ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК)

1. *Адаптація* – пристосування дитини до існуючих в суспільстві вимог і критерій оцінки за рахунок присвоєння норм і цінностей даного суспільства.
2. *Альтруїзм* – це поняття тлумачиться, по-перше, як мотив надання допомоги учням з особливими освітніми потребами, котрий не пов'язується свідомо із власними егоїстичними інтересами; по-друге, як вчинки, спрямовані на благо людей з особливими освітніми потребами, при тому, що є вибір, здійснювати їх чи ні; по-третє, як допомога учням з особливими освітніми потребами, що не потребує винагороди, без свідків, ціною можливих власних утрат.
3. *Астигматизм* – аномалія заломлюючого (діоптричного) апарату ока, обумовлений нерівномірною кривизною рогової оболонки, рідше кришталика.
4. *Атрофія зорового нерва* – стан, що приводить до руйнування нервових волокон і їх заміщення гліозною і сполучною тканиною. До цього можуть привести захворювання зорового нерва і сітківки, захворювання головного мозку, його оболонок і судин, глаукома, загальні інтоксикації, спадкові причини.
5. *Аутизм* – важкий психічний розлад, крайня форма самоізоляції, занурення в себе.
6. *Безбар'єрне середовище* – середовище, яке пристосоване для вільного пересування людей з функціональними обмеженнями через медичні, вікові, інші причини.
7. *Відповідальність* – нести відповідальність за реалізацію навчально-виховних завдань, за пізнавальний і особистісний розвиток учнів. І в той час бути відповідальним за максимальне розкриття всіх можливостей і талантів учнів з особливими освітніми потребами. Для цього йому необхідно мати більш повне уявлення про інтелектуальний, особистісний і соціальний розвиток своїх вихованців, про умови і форми впливу, які можуть сприяти або перешкоджати їхнім навчальним успіхам.
8. *Виховання* – процес цілеспрямованого формування особистості дитини.
9. *Вміння* – готовність людини ефективно виконувати дії (або діяльність) відповідно до мети і умов, за яких необхідно діяти; основою вмінь є знання; розрізняють розумові, практичні, часткові, загальні та узагальнені вміння.
10. *Власне інклюзивні мотиви* – мотиви, що стосуються безпосередньо інклюзивної діяльності (відповідність здібностей учителя змісту інклюзивної діяльності, різноманітність і самостійність постановки і розв'язання інклюзивних проблем, створення колективу односторонніх, можливість реально впливати на організацію інклюзивної діяльності школи тощо).

11. *Вторинні вади* – які виникають у дитини з порушенням психофізичного розвитку, якщо соціальне оточення не компенсує цих порушень, а, навпаки, детермінує відхилення в особистісному розвитку. Вони заважають як навчанню, так і соціальній адаптації. Виникає педагогічна занедбаність, розлади емоційно-вольової сфери і поведінки.
12. *Гіперактивність* – стан, при якому активність і збудливість людини перевищує норму. У випадку, якщо подібна поведінка є проблемою для інших, гіперактивність трактується як психічний розлад. Гіперактивність частіше зустрічається у дітей і підлітків.
13. *Гіперактивні діти* – це діти, поведінка яких характеризується неуважністю, надмірною активністю та імпульсивністю, які проявляються в різних ситуаціях і зумовлюють стійку соціальну чи шкільну дезадаптацію.
14. *Глаукома* – захворювання ока, основною ознакою якого є підвищення внутрішньоочного тиску і зниження зору.
15. *Гуманність* – проявляється у любові до дітей з особливими освітніми потребами, взаємоповазі, доброзичливості, людяному і шанобливому ставленні одне до одного в умовах інклюзивного навчання.
16. *Дефектологія* – відноситься до педагогічних наук і вивчає психофізіологічні особливості людей з аномальним розвитком, закономірності їх виховання і навчання. А також їх адаптації і реабілітації в соціумі.
17. *Емпатія* (співпереживання) – розуміння емоційних станів іншої людини, здатність емоційно відгукуватися на переживання інших людей.
18. *Дистанційне навчання* – це індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.
19. *Дитячий церебральний параліч (ДЦП)* – це хронічне захворювання головного мозку, що має не прогресуючий характер, який включає в себе цілий ряд симптомокомплексів: порушення рухової сфери та вторинних відхилень, які виникають внаслідок недорозвитку або пошкодження структур головного мозку в період вагітності чи пологів.
20. *Загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ)* – різні мовленнєві розлади, при яких у дітей порушене формування всіх компонентів системи мовлення, що відносяться до звукової і змістовної сторони.
21. *Затримка психічного розвитку* – це порушення нормального темпу психічного розвитку, в результаті чого дитина шкільного віку залишається в колі дошкільних ігрових інтересів. Затримка психічного розвитку – це поняття, яке говорить про сповільнення темпу психічного розвитку, яке частіше виявляється під час вступу до школи і виражається в недостатності загального запасу знань, обмеженості уявлень, незрілості

- мислення, малій інтелектуальній цілеспрямованості, переважанні ігрових інтересів, швидкій перенасиченості в інтелектуальній діяльності.
22. *Здібності* – індивідуально-психологічні особливості як суб'єктивна умова успішного виконання визначеного типу діяльності. Здібності не зводяться до знань, умінь та навичок індивіда, їх проявами є швидкість, глибина, легкість і міцність оволодіння засобами та прийомами діяльності, формуються на основі задатків.
 23. *Знання* – це відображення дійсності, сукупність відомостей про неї, форма духовного оволодіння дійсністю, інформація.
 24. *Інвалід* – особа зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими розладами розумового чи фізичного розвитку, що призводять до обмеження життєдіяльності.
 25. *Інвалідність* – передбачає втрату або дефіцит фізичної чи розумової спроможності.
 26. *Індивідуалізація* – врахування в процесі навчання індивідуальних особливостей учнів в усіх його формах і методах, незалежно від того, які особливості і в якій мірі враховуються.
 27. *Індивідуальний навчальний план (ІНП)* – письмовий план, який розробляється командою педагогів і містить короткотермінові та довготермінові цілі, що відображають і враховують попередньо оцінені потреби і здібності дитини.
 28. *Індивідуальна навчальна програма* – розробляється для тих учнів, які потребують певних адаптацій та/або модифікацій через особливості сприймання інформації чи засвоєння навчального матеріалу.
 29. *Індивідуальна програма розвитку* – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання. (ВР України, Закон «Про освіту» від 05.09.2017 N 2145-VIII).
 30. *Індивідуальна програма реабілітації* – комплекс оптимальних видів, форм, обсягів, термінів реабілітаційних заходів з визначенням порядку і місця їх проведення, спрямованих на відновлення та компенсацію порушених або втрачених функцій організму і здібностей конкретної особи до виконання видів діяльності, визначених у рекомендаціях медико-соціальної експертної комісії.
 31. *Інклюзія* – це політика й процес, який передбачає отримання більших можливостей в навчанні та соціальному житті для всіх дітей (з особливими потребами та інших дітей).
 32. *Інклюзивне виховання* – соціально і педагогічно організований процес формування дитини як особистості, незалежно від рівня психофізичного розвитку, як неповторної людської індивідуальності в умовах інклюзивного суспільства.

33. *Інклюзивна освіта* – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу.
34. *Інклюзивні знання* – це знання про ряд аспектів, пов'язаних із процесом інклюзії, а саме: інклюзивну освіту, інклюзивне навчання, інклюзивну школу, інклюзивні класи тощо. Їхньою особливістю є те, що вони мають інтегрований характер і поєднують у собі дефектологічні, валеологічні, медико-біологічні, філософські, економіко-соціальні, юридичні, демографічні та інші знання.
35. *Інклюзивне навчання* – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.
36. *Інклюзивне освітнє середовище* – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.
37. *Інклюзивна школа* – модель закладу освіти, який забезпечує Інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі.
38. *Інклюзивна педагогіка* – це галузь системи педагогічних наук, яка вивчає процес спільного навчання і виховання нормативних дітей і дітей з особливими освітніми потребами та здійснює пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу.
39. *Інклюзивний підхід* – створення таких умов, за яких усі учні мають однаковий доступ до освіти, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, які навчаються у загальноосвітніх школах; водночас, усі учні мають можливість отримати досвід, знання, які сприяють подоланню упереджень й дискримінації та сприяють формуванню позитивного ставлення до тих, хто «відрізняється».
40. *Інклюзивну компетентність* – це інтегроване особистісне утворення на засадах інклюзивних знань, спеціальних інклюзивних умінь і навичок, професійних і особистісно значущих якостей, а також оволодіння здоров'язбережувальними і корекційно-розвивальними технологіями, що зумовлюють його готовність до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання.
41. *Інтеграція* – зусилля, спрямовані на введення дітей з особливими освітніми потребами у регулярний освітній простір. Ми пристосовуємо учня до вимог школи.

42. *Інтеграція повна* - форма навчання, рекомендована тим дітям, які за рівнем психофізичного розвитку відповідають віковій нормі і психологічно готові до спільного навчання зі здоровими однолітками.
43. *Інтеграція комбінована* – для тих дітей, у яких психофізичний розвиток наближений до вікової норми, але їхнє навчання в умовах масового закладу обов’язково має супроводжуватися корекційною допомогою відповідних фахівців, зокрема вчителя–дефектолога спеціального класу.
44. *Інтеграція часткова* – передбачає перебування дитини з обмеженими можливостями здоров’я серед своїх здорових однолітків у масовому навчальному закладі лише частину дня (найчастіше другу половину).
45. *Інтеграція тимчасова* – за якої всі школярі спеціального класу (закладу) незалежно від стану психофізичного розвитку об’єднуються кілька разів на місяць для проведення спільних заходів.
46. *Інтернат, інтернатний заклад* – заклад з цілодобовим перебуванням дітей, створений з метою їх проживання, розвитку, виховання, освіти, професійної орієнтації, підготовки до самостійного життя.
47. *Кабінет психологічного розвантаження* – вдосконалений варіант кімнати відпочинку, в якій створені оптимальні умови для швидкого і ефективного зняття емоційного перенапруження, відновлення працездатності, проведення психотерапевтичних та психогігієнічних заходів.
48. *Катаракта* – помутніння кришталика ока, що перешкоджає проходженню променів світла в око і що призводить до зниження гостроти зору.
49. *Колобома* – дефект тканини повік або оболонок очного яблука.
50. *Компенсація* – відновлення недорозвинутих чи порушених психофізичних функцій шляхом використання збережених чи перебудови частково порушених функцій.
51. *Компетентність* – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність.
52. *Корекція* – це система заходів, спрямована на виправлення недоліків психології або поведінки людини з допомогою спеціальних засобів психологічного впливу; психокорекційні впливи, спрямовані на зміну поведінки і розвиток особистості.
53. *Курикулум* – це загальна концепція навчання дітей з особливими потребами, що визначає знання, вміння, установки та методи їх формування.
54. *Логопед* – спеціаліст, який має повну вищу освіту за спеціальністю «Логопедія». Здійснює навчально-корекційну, компенсаторну, реабілітаційну роботу з дітьми, які мають мовленнєві порушення.
55. *Логопедія* – займається питанням навчання і виховання дітей з недоліками мовлення.

56. *Мейнстрімінг* – розглядається як стратегія, за якої учні з особливими потребами спілкуються з однолітками на святах у рамках різних програм дозвілля, але при цьому можуть навіть навчатися в різних школах.
57. *Методи навчання* – спосіб досягнення навчальної мети, зокрема, послідовних взаємопов'язаних дій вчителя й учнів, які забезпечують засвоєння змісту освіти, що формує світогляд учня, розвиваючи його здібності. Класифікація методів: за джерелами здобуття знань (словесні, наочні, практичні), за характером пізнавальної діяльності (репродуктивні, частково-пошукові, дослідницькі, проблемного викладу).
58. *Мікрофтальм* – аномалія розвитку очей, яка характеризується зменшенням розмірів одного або обох очей у різних ступенях вираженості.
59. *Модифікації* – змінюють зміст або понятійну складність навчального завдання. Тобто змінюють зміст навчання: дитина вивчає не те, що вивчають усі діти в класі. Використовуються при роботі з учнями, які мають значні когнітивні порушення. Інколи, учні можуть потребувати модифікованих програм тільки з окремих дисциплін.
60. *Мотивація* – система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Мотивами можуть виступати уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні й духовні потреби людини. Одна й та сама діяльність може здійснюватись за різних мотивів.
61. *Мультидисциплінарна команда* – співпраця фахівців різних спеціальностей з метою обміну інформацією і досвідом для створення нових і вдосконалених методів вирішення проблем та планування навчальної діяльності учнів з особливими потребами.
62. *Навчальний результат* – це загальне твердження, яке визначає, що учень зможе виконувати (видима діяльність або поведінка) наприкінці навчання. Формування навчального результату називають «компетенціями» і «навичками».
63. *Навчання* – процес здобуття знань, умінь і навичок для певного виду діяльності організованим способом.
64. *Навички* – дії, складові частини яких у процесі багаторазового повторення стають автоматичними. Навички характеризуються високим ступенем засвоєння і відсутністю по елементної свідомої регуляції та контролю.
65. *Обдарована дитина* – дитина, яка володіє комплексом задатків і здібностей, які, за сприятливих умов, дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності.
66. *Особа з особливими освітніми потребами* – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.
67. *Олігофренопедагогіка* – займається питаннями виховання і навчання розумово відсталих дітей.
68. *Органічна вада* – це порушення, відсутність або недолік якого-небудь органа або його частини. Органічні вади можуть бути: генералізованими

(розумова відсталість) та ізольованими (затримка психічного розвитку, сліпота, глухота, порушення рухів і мовлення). Причини: спадкові, серцево-судинні захворювання, паралічі, травми.

69. *Ортопедагогіка* – займається питанням навчання і виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.
70. *Педагогіка* (грец. – майстерність виховання) – сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвитку особистості.
71. *Педагогічні відхилення* – дане поняття стосується стандартів які визначають рівень освіти та виховання (норми одержання чи неодержання освіти та виховання. Педагогічна норма визначається як прийняті стандарти загальної освіти, відповідно до яких кожна дитина повинна одержати рівень освіти. Відхилення від педагогічних норм пов'язується найчастіше з тим, що діти не можуть одержати відповідну освіту через обставини що склалися або не хочуть це робити.
72. *Первинні вади* – виникають унаслідок порушення функціонування центральної нервової системи, невідповідності розвитку віковій нормі. Він є наслідком недорозвиненого або пошкодженого мозку. Проявляється первинний дефект у виді порушення слуху, зору, паралічу, порушення розумової працездатності й ін. При відсутності корекційного впливу у подальшому відбувається вторинні напашарування (відхилення) – дефекти.
73. *Психолого-педагогічний супровід* – системна діяльність практичного психолога та спеціального педагога, спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи, нормалізації сімейних стосунків, її інтеграції в соціум.
74. *Пігментна дистрофія сітківки* – згущення пігменту на очному дні по периферії сітківки у вигляді “кісткових голок”, атрофія судинної оболонки, звуження артерійол, восковидна блідість диска зорового нерва. Найчастіше хворі скаржаться на погіршення нічного зору (нічна сліпота), втрату периферичного зору.
75. *Реабілітація* – система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму, усуненні обмежень їх життєдіяльності для досягнення і підтримання соціальної і матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство.
76. *Реабілітаційні послуги* – послуги, спрямовані на відновлення оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня життєдіяльності особи з метою сприяння її інтеграції в суспільство.
77. *Реабілітаційна установа* – заклад чи відділення, структурні підрозділи, незалежно від форм власності, що здійснюють реабілітацію інвалідів і дітей-інвалідів відповідно до державних соціальних нормативів у сфері реабілітації.

78. *Розумово відсталі діти* – це діти, у яких в результаті органічних уражень головного мозку спостерігається порушення нормального розвитку психічних (особливо вищих пізнавальних) процесів, труднощів формування інтересів і соціальної мотивації діяльності. У багатьох розумово відсталих дітей спостерігаються порушення у фізичному розвитку: дисплазії, деформації форми черепа і розмірів кінцівок, порушення загальної, дрібної і артикуляційної моторики, труднощі формування рухових автоматизмів.
79. *Розвиток* – процес становлення особистості, вдосконалення її фізичних та духовних сил під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників. Результатом розвитку є кількісні та якісні зміни в організмі та свідомості людини.
80. *Розвиток особистості* – це взаємопов'язаний процес неперервних кількісних та перервних якісних змін, що відбуваються в удосконаленні нервової системи і техніки у розвитку пізнавальної і творчої діяльності, формуванні світогляду, моральних властивостей і якостей, які пов'язані з певними етапами її життєвого шляху.
81. *Самовиховання* – систематична і цілеспрямована діяльність особистості, орієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних.
82. *Саморегуляція* – це здатність людини керувати собою на основі сприймання та усвідомлення психічних процесів та своєї поведінки, а також регулювати свою активність та діяльність у бажаному напрямі.
83. *Сегрегація* – різновид дискримінації, який полягає у фактичному чи юридичному відокремленні в межах одного суспільства тих суспільних груп, які вирізняються за расовими, гендерними, соціальними, релігійними, мовними чи іншими ознаками, та в подальшому законодавчому обмеженні їхніх прав.
84. *Синдром Дауна* (трисомія за 21 хромосомою) – генетична аномалія, яку спричинює присутність додаткової хромосоми у 21 парі. Синдром Дауна є хромосомною аномалією, якій притаманна додаткова хромосома 21 – цілковита (трисомія 21) або часткова (внаслідок транслокації).
85. *Синдром дефіциту уваги і гіперактивності* (скорочено СДУГ) – неврологічно-поведінковий розлад розвитку, який починається в дитячому віці. Проявляється через такі симптоми, як труднощі концентрації уваги, гіперактивність і погано керована імпульсивність.
86. *Сліпі (незрячі)* – особи, у яких повністю відсутні зорові відчуття, вони можуть мати світовідчуття або залишковий зір до 0,04.
87. *Слабозорі* – це особи, які мають значне зниження зору, в межах від 0,05 до 0,2 при використанні коригуючих окулярів.
88. *Соціалізація* – процес становлення особистості, поступове засвоєння нею вимог суспільства, придбання соціально значущих характеристик свідомості і поведінки, які регулюють її взаємини із суспільством.

89. *Соціально-педагогічна діяльність* – особливий вид діяльності вчителя загальноосвітньої школи в умовах інклюзивної освіти, спрямований на задоволення індивідуальних освітніх потреб учнів.
90. *Соціальна реабілітація* – комплекс державних та суспільних заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної інтеграції інваліда в суспільство, відновлення його соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності шляхом орієнтації у соціальному середовищі, соціально-побутової адаптації, різноманітних видів патронажу і соціального обслуговування.
91. *Соціальна робота* – це діяльність з надання допомоги індивідам, сім'ям, групам у реалізації їх соціальних прав і в компенсації фізичних, психічних, інтелектуальних, соціальних та інших недоліків, що перешкоджають повноцінному соціальному функціонуванню.
92. *Спеціальна освіта* – дошкільна, загальна, середня, професійно-технічна та вища освіта, для отримання якої особам з особливими психофізичними розвитку створюють спеціальні умови.
93. *Спеціальні умови для отримання освіти* – умови навчання, у тому числі спеціальні програми та методи освіти, індивідуальні технічні навчальні засоби, підручники, навчальні посібники, а також педагогічні, медичні, соціальні та інші послуги, без яких неможливо або ускладнено засвоєння загальноосвітніх та професійних навчальних програм особам з особливостями психофізичного розвитку.
94. *Спеціальний навчальний заклад* – навчальний заклад, створений для навчання осіб з особливостями психофізичного розвитку (школа, школа-інтернат, спеціальний навчально-виховний комплекс, об'єднання, навчально-реабілітаційний центр).
95. *Спеціальний навчальний підрозділ* – структурний підрозділ загальноосвітнього навчального закладу, створений для навчання осіб з фізичними та/або розумовими порушеннями, з метою надання спеціальних освітніх послуг у закладах за місцем проживання осіб.
96. *Спеціальна психологія* – галузь психології, яка вивчає психологічні особливості аномальних дітей і дорослих, дефект яких зумовлений органічним ураженням головного мозку (розумово відсталі), порушенням аналізаторів (глухі, туговухі, слабозорі, сліпоглухі), тяжкими порушеннями мови при збереженні слуху. Спеціальна психологія з'ясовує зміни у перебігу психічних процесів порівняно з нормою, їх причини і механізми, розробляє спеціальні методи корекції аномалії, аналізує результати, які досягаються в ході спеціально організованого навчання і виховання (насамперед у дитячому віці).
97. *Сурдопедагогіка* – займається питанням навчання і виховання дітей з вадами слуху.
98. *Тифлопедагогіка* – займається питанням навчання і виховання дітей з вадами зору.
99. *Толерантність* – це здатність без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини, у тому числі й

людини з особливими освітніми потребами, які відрізняються від власних. Передусім толерантність означає доброзичливе і терпиме ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Основою толерантності є відкритість думки і спілкування, особиста свобода учнів з особливими освітніми потребами і поцінування їхніх прав і свобод. Толерантність означає активну позицію інклюзивного вчителя, а не пасивно-терпиме ставлення до процесу інклюзивного навчання.

100. *Тьютор* – особа, що веде індивідуальні або групові заняття із учнями, студентами, репетитор, наставник. В університетах тьютори помічники викладача, здебільшого аспіранти або старші студенти. Тьютор — ключова фігура в дистанційному навчанні, що відповідає за проведення занять зі студентами.
101. *Універсальний дизайн освіти* – проектування продукції та середовища таким чином, щоб ними могли бути користуватися найбільш широке коло людей. Це дизайн усіх речей, в центрі уваги якого знаходиться людина і який враховує потреби кожного і кожної.
102. *Формування* – це надання певної форми, завершеності процес становлення людської особистості, досягнення нею рівня зрілості, стабільності. Воно здійснюється під впливом усіх без винятку умов суспільства: екологічних, соціальних, економічних, ідеологічних тощо. Цілеспрямоване формування особистості здійснюється в соціальній системі шляхом виховання.
103. *Функціональна вада* – це порушення функцій органу або загальних функцій всього організму без порушення тканини органу. Прикладом можуть слугувати неврози, психоневрози, психопатія психози порушення поведінки. Причини: порушення соціальних зв'язків індивіда. Вада може виявлятися й у темпі розвитку. Розрізняють два варіанти: акселерацію – прискорений розвиток, і ретардацію (затримку) – відставання у розвитку.
104. *Хвороба (недуга)* – втрата або відхилення анатомічної, фізіологічної і психічної структури або функції, яка поряд з різними поведінковими та громадськими перешкодами перешкоджають залученню особи до активної участі у суспільному житті на рівних умовах з іншими її учасниками. У людини працездатного віку (від 16 років до пенсійного віку) тяжкість недуги визначається, виходячи з її обмежень у залученні до повсякденній діяльності та суспільного життя.

7.4. Рекомендована література

Основна

1. Азін В.О., Байда Л.Ю., Грибальський Я.В., Красюкова-Еннс О.В. Доступність та універсальний дизайн : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. Ю. Байди, О. В. Красюкової-Еннс. К., 2013. 128 с.
2. Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О.В., Буров С.Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. Інвалідність та суспільство : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. Ю. Байди, О. В. Красюкової-Еннс. К., 2012. 216 с.
3. ВІЛ-інфіковані діти: медичний догляд, психологічна підтримка, соціальний супровід, правовий захист / Авт.: Н. В. Котова, О. О. Старець, П. П. Олена, Н. В. Леончук, О. М. Панфілова, Т. А. Бордуніс, І. М. Дубініна, Л. В. Булах. К. : ТОВ «К.І.С.», 2010. 176 с.
4. Забезпечення рівних можливостей для навчання студентів з інвалідністю : методичний посібник для викладачів щодо роботи в інтегрованих групах / К. О. Кольченко, Ш. Равер-Лампан, Г. Ф. Нікуліна, Н. Я. Козліковська, Г. С. Мазарська. К. : Університет «Україна», 2005. 76 с.
5. Іванова І.Б. Концепції нормалізації в інтегрованому соціальному середовищі. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : Зб. наукових праць. К. : Університет «Україна». № 11 (13). 2014. С. 10-26.
6. Іванова І.Б. Професійна підготовка студентів з особливими потребами в адаптації. Вісник Університету «Україна». № 1. 2001. С.86-90.
7. Іванова І.Б. Створення рівних можливостей у сфері освіти для студентів з особливими потребами / Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : Зб. наук. праць. К. : Університет «Україна». № 1 (3). 2004. С. 40-49.
8. Іванова І.Б. Соціальна робота з людьми з особливими потребами : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : ПВП «Задруга», 2011. 416 с.
9. Іванова І.Б. Соціальна робота з людьми похилого віку : навч. посіб. / Іванова І.Б. К. : Університет «Україна», 2023. 220 с.
10. Інвалідність. Від виключення до рівності. Реалізація прав людей з інвалідністю / Практичний посібник для парламентарів щодо Конвенції про права інвалідів та Факультативного протоколу до неї: ООН-Київ, 2008. 152 с.
11. Інклюзивне суспільство в Україні: Довідник практичних рекомендацій. Книга 1. Центр реадaptaції та реабілітації «ЯРМІЗ», 2022. 60 с.
12. Інклюзивне суспільство в Україні: Довідник практичних рекомендацій. Книга 2. Центр реадaptaції та реабілітації «ЯРМІЗ», 2022. 66 с.
13. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. К. : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
14. Кольченко К.О., Нікуліна Г.Ф. Концептуальні підходи до впровадження інклюзивної освіти у вищих навчальних закладах.

- Актуальні проблеми навчання і виховання людей з особливими потребами. 2013. № 10 (12). С. 12–21.
15. Конвенція про права дитини. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
 16. Кузьменко Т.М. Створення інклюзивного освітнього простору закладу вищої освіти як основа емоційної стабільності особистості студента. “Практична психологія в інклюзивному середовищі”: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (21 грудня 2019 р.). Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 30–34.
 17. Малишевська І.А. Інклюзивне освітнє середовище: генеза поняття. Особлива дитина: навчання і виховання. 2016. №3. С. 19–26.
 18. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. К., 2014. 65 с.
 19. Посібник «Доступність до об’єктів житлового та громадського призначення для людей з інвалідністю» (методичний посібник, видання V (доповнене)) підготовлено Всеукраїнським громадським соціально-політичним об’єднанням «НАІУ» / Н. Скрипка, Я. Грибальський, В. Азін, 2012. 248 с.
 20. Профілактика ВІЛ-інфекції, догляд і підтримка вихованців, які живуть з ВІЛ, у соціальних закладах для дітей / С. П. Андріяш, Я. О. Бляхарський, П. В. Бондаренко, Т. К. Грицюк, Н. В. Грищенко, О. В. Лучинська. К. : МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2014. 224 с.
 21. Савенко Л. Безбар’єрне середовище потрібно всім / Соціальний захист. 2009. № 11(159). С.7-8.
 22. Семигіна Т. Політика протидії епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні: роль міжнародної допомоги: за матеріалами дослідження глобальних ініціатив у сфері ВІЛ/СНІДу. К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2009. 144 с. ISBN 976-966-2157-21-5
 23. Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність, перспективи розвитку : колективна монографія у 2 частинах. Частина 1. Інституційні та особистісні аспекти впровадження в Україні / за ред. С. П. Миронової, Л. Б. Платаш. Чернівці : Технодрук, 2021. 352 с.
 24. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія : навчально-методичний посібник / Ю. М. Найда, Л. М. Ткаченко Під заг. ред. Л. І. Даниленко. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 68 с. ISBN 978-966-2432-20-6
 25. Створення безбар’єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналіт. доп. / [С. О. Зубченко, Ю. Б. Каплан, Ю. А. Тищенко]. Київ : НІСД, 2020. 24 с.
 26. Універсальний дизайн в освіті : посібник / Під заг. ред. Н. З. Софій. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 76 с.

Додаткова

1. Бородіна О.С. Командний підхід при організації інклюзивного навчання. *Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики*: тези доповідей XXIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29-30 листопада 2023 р.). У II част. Ч. I. Київ : Університет «Україна», 2023. С. 221-223.
2. Бородіна О.С. Виклики інклюзивного навчання в сучасній освіті. *Актуальні проблеми сучасної освіти та науки в контексті євроінтеграційного поступу* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 26 травня 2022 р. Луцьк : ЛПРОЛ. 2022. С. 279-281.
3. Бородіна О.С. Роль інклюзивно-ресурсних центрів в забезпеченні ефективного інклюзивного навчання в закладах освіти. *Актуальні проблеми молоді в сучасних соціально-економічних умовах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 28 квітня 2022 р. Житомир : Житомирський економіко-гуманітарний інститут Університету «Україна», 2022. С. 159-161.
4. Бойчук Ю.Д., Бородіна О.С., Микитюк О.М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я : моногр. Харків : Видавець Іванченко І.С., 2015. 140 с.
5. Бойчук Ю.Д., Бородіна О.С. Методичні рекомендації щодо організації та змісту діяльності вчителя загальноосвітнього навчального закладу в умовах інклюзивного навчання : метод. реком. для вчителів загальноосвітніх шкіл. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2013. 20 с.
6. Бойчук Ю.Д., Бородіна О.С., Васильєва К.І. Корекційно-педагогічна підтримка студентів з порушеннями зору в освітньому середовищі вищого навчального закладу : метод. реком. для викладачів вищих навч. закладів. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2013. 24 с.
7. Андрєєва М. Методологічні основи підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи в інклюзивному освітньому просторі. *Молодь і ринок*. 2017. № 12 (155). С. 62–67.
8. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наукових праць. К. : Університет «Україна», 2004-2013.
9. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наукових праць. К. : Університет «Україна», 2007-2017.
10. Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі: Тези доповідей. К. : Університет «Україна», 2008. 718 с.
11. Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції ООН про права інвалідів: тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції. К. : Університет «Україна», 2013-2017.
12. Архітектурна доступність шкіл : навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. Ю. Байди, О. В. Красюкової-Еннс; кол. авторів: В. О. Азін, Я. В. Грибальський, Л. Ю. Байда, О. В. Красюкова-Еннс. К. : 2012. 88 с.
13. Бармашина Л.М. Формування середовища життєдіяльності для маломобільних груп населення. К., 2000. 89 с.

14. Врегулювання проблемних питань працевлаштування та захисту прав інвалідів у сфері праці: Практичний посібник. / О. В. Бабак, І. В. Гладка, В. Й. Маліновська, В. Й. Скаковська / За заг. ред. В. М. Дьяченка і М. Л. Авраменка. К. : «Університет «Україна», Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів. 2007. 156 с.
15. Деніелс Е.Р., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів (переклад з англійської), 2000. 256 с.
16. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. Сучасні технічні засоби реабілітації й навчання дітей з вадами слуху та мовлення / Науково-методичний збірник. К. : Видавництво А.Р., 2002. 151 с.
17. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. : Вип. 8., Т.1. К. 2006. 288 с.
18. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. зб. : Вип. 11. Т.1. К. : Наук. світ, 2009. 308 с.
19. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка : навчально-методичний посібник у 2-х кн. К. : Міленіум, 2005. 286 с.
20. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка. К., 2004.
21. Дзюба Т.М. Психологія дорослості з основами геронтопсихології : навчальний посібник / Т. М. Дзюба, О. Г. Коваленко. К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. 264 с.
22. Колупасєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади : монографія. К. : Педагогічна думка, 2007. 458 с.
23. Кольченко К.О., Нікуліна Г.Ф. Організаційні засади забезпечення інклюзії студентів з інвалідністю в інтегрованому освітньому середовищі / Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наукових праць. № 3 (5). К. : Університет «Україна», 2007. С. 166-171.
24. Колупасєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: [монографія]. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
25. Курінько Р.М. Кращі практики на рівні підприємств щодо поваги принципів рівних можливостей зайнятості та недискримінації на робочому місці у державному та приватному секторах України. Результати дослідження. К. : МБП, 2010. С. 21-25.
26. Куцевич В., Грибальський Я. Долаємо бар'єри. Компетентна думка. Соціальне партнерство. № 7-8 (липень-серпень) 2005 р. С. 36-42.
27. Методологічні основи соціального захисту вразливих категорій населення: комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни. [Електронний ресурс] : навч. посіб. для здобувачів ступеня магістра за спеціальністю 231 «Соціальна робота» / КПП ім. Ігоря

- Сікорського; уклад.: Т. П. Руденко, електронні текстові дані (1 файл: 123 Кбайт). Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. 53 с.
28. Матвеева М., Миронова С., Гречко Л. Психокорекційна робота в умовах інтегрованого навчання. Дефектологія. 2009. № 3. С. 15-17.
 29. Національна доповідь «Безперешкодний доступ осіб з інвалідністю до об'єктів соціальної, транспортної інфраструктури та зв'язку». К., 2012. Режим доступу: minregion.gov.ua/index.php?option=com_k2&view=item...id.
 30. Петросов В. Шанс інтегруватись у суспільство. Соціальний захист. 2009. №11 (159). С. 9.
 31. Підлітки, які живуть або працюють на вулиці: актуальні акценти для ефективної профілактики ВІЛ (за результатами повторного соціально-поведінкового дослідження): аналіт. звіт / ЮНІСЕФ, Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка. К. : Версо 04, 2011. 116 с.
 32. Психосоціальна реабілітація осіб з розумовою відсталістю та психічними розладами: узагальнення світового та вітчизняного досвіду: Методичні рекомендації для фахівців з реабілітації інвалідів / За заг. ред. М. Л. Авраменка. К. : Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів. 2008. 64 с.
 33. Раннє втручання. Моделі соціальних послуг та документація. Упорядник матеріалів Л. Л. Сідельнік. К. : Український фонд соціальних інвестицій, 2008.
 34. Розкриття ВІЛ-позитивного статусу: Збірник статей і методичних рекомендацій. К. : КМВ ВБО «Всеукраїнська мережа ЛЖВ», 2009. 144 с.
 35. Рудий В. Законодавство України у сфері боротьби з ВІЛ/СНІДом: Сучасний стан і шляхи вдосконалення. К. : Сфера, 2004. 187 с.
 36. Семигіна Т. Політика протидії епідемії ВІЛ/СНІДу в Україні: роль міжнародної допомоги: за матеріалами дослідження глобальних ініціатив у сфері ВІЛ/СНІДу. К. : ТОВ «Агентство «Україна», 2009. 144 с.
 37. Соціальні послуги в Україні: сьогодення та перспективи / Т. В. Семигіна, К. С. Міщенко, Т. Г. Кіча та ін. К. : ВК «Зірка», 2007. 52 с. (Посилення регіональних соц. служб. Проект Тасіс).
 38. Сердюк Л.З. Психологічний захист і адаптація студентів з інвалідністю / Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : Зб. наукових праць. № 3(5). К. : Університет «Україна», 2007. С. 37-43.
 39. Стандарти громадсько-активної школи: соціальна інклюзія : навчально-методичний посібник / Ю. М. Найда, Л. М. Ткаченко. Під заг. ред. Л. І. Даниленко. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 68 с.
 40. Таланчук П.М., Онкович Г.В., Луцько К.В. Актуальні проблеми навчання студентів з особливими потребами. // Проблеми гуманізації навчання і культурологічний підхід до методики викладання мови і літератури: Мова і культура, вип. 4, т.V, ч.ІІ. С. 172. К. : Вид. Дім Д. Бураго, 2002. С.166-169.

- 41.Тюптя Л.Т., Іванова І.Б. Соціальна робота: теорія і практика : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і доп. К. : Знання, 2014. 575 с.
- 42.Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні»: тренінгові модулі. К., 2011. 132 с.
- 43.Феномен гомосексуальності на сторінках української преси: звіт із результатів контент-аналітичного дослідження / Г. В. Стулова, М. Г. Касянчук, Е. Б. Лещинський / «Донбас-СоцПроект». Донецьк : Цифрова типографія, 2010. 72 с.
- 44.Формування толерантного ставлення до дітей, яких торкнулася проблема ВІЛ/СНІДу: особливості підготовки волонтерів / Н. Гусак, Н. Дмитришина, Г. Довбах, І. Жарук, А. Зінченко, О. Матіяш, В. Назарук, О. Панфілова, Н. Романова. К. : МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні», 2011. 128 с.
- 45.Шерембей Д. Секс. Наркотики. Бог / Дмитро Шерембей; худ. М. Кравцов. К. : Саміт-Книга, 2018. 144 с.
- 46.The Center for Universal Design (1997). The Principles of Universal Design (Version 2.0). Raleigh, NC: NC State University, The Center for Universal Design.
- 47.Access for All. Publication of National Commission Persons with Disability Editors: Fred Bezzina, Joseph Spiteri. www.knpd.org.

7.5. Інформаційні ресурси

(нормативна база, джерела Інтернет, адреси бібліотек тощо)

1. Альохіна С. Інклюзивна освіта в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: резюме аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/974948>.
2. Благодійний освітній фонд для літніх людей. Режим доступу: <https://life.liga.net/all/news/v-kieve-nachalsya-blagotvoritelnyy-obrazovatelnyy-proekt-dlya-pojilyh-lyudey>.
3. Бібліотека психологічної і соціальної допомоги (в умовах війни). Режим доступу: <http://ecopsy.com.ua/index.php/main-biblio>.
4. Гаврилук Н.П. Шляхи інтеграції у суспільство дітей з обмеженими функціональними можливостями. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. К. 2009. № 4. С. 68-74.
5. Гендерна мапа України. Режим доступу: <http://gendermap.org.ua>.
6. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з інвалідністю. Видання V : метод. посіб. К. : ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України», 2011. Режим доступу: <http://www.accessiblesociety.org/topics/demographics-identity>; <http://www.naiu.org.ua>.
7. Зайцева З., Іванова І. Особливості функціонування сім'ї, яка виховує дитину з особливими потребами / Виховання дітей з особливими потребами в сім'ї: Зб. наук. статей / І. Б. Іванова (упорядник). К. : УДЦССМ, 1998. С. 19-23.
8. Закон про безбар'єрне середовище. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.
9. Закон України від 22.12.2011 № 4213-VI «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів».
10. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
11. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
12. «Залишайтеся в безпеці: як працює система шелтерів в Україні» <https://mistosite.org.ua/articles/zalyshaitesia-v-bezpetsi-iak-pratsiuie-systema-shelteriv-v-ukraini?locale=ru>.
13. Звідки з'являються геї? Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/society/2019/06/22/237267/>.
14. Іванова І.Б. Теоретико-методологічні основи навчання та виховання студентів з особливими потребами. / Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Тези доповідей. К. : Вид-во «Університет «Україна», 2005. С.10-12.
15. Іванова І.Б. Теоретико-методологічні засади навчання молоді в інтегрованому освітньому середовищі / Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. праць. № 3 (5).

- К. : Університет «Україна», 2007. С.188-197.
- 16.Інклюзивне навчання. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>.
 - 17.Інклюзія в бізнесі. Режим доступу: <https://business.diia.gov.ua/en/cases/business-without-barriers/inkluzivnist-ta-riznomanitnist-u-malomu-ta-serednomu-biznesi-novij-trend-ci-must-have>.
 - 18.Інклюзія в мистецтві. Режим доступу: <https://www.prostranstvo.media/chto-takoe-inklyuzivnost-v-iskusstve-i-zachem-eto-nuzhno-intervyu-s-avtorami-proekta-mezhdu-nami-ua/>.
 - 19.Керівні документи з ВІЛ та СНІДу. Режим доступу: <https://www.phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/vilsnid/kerivni-dokumenti-z-vilsnidu>.
 - 20.Коаліція з протидії дискримінації в Україні. Режим доступу: <http://antidi.org.ua/ua/coalition>.
 - 21.Колупаєва А. Засадничі понятійно-термінологічні визначення інклюзивної освіти. Дефектологія. 2009. № 2. С. 3-8.
 - 22.Мережі центрів європейської інформації у рамках Всеукраїнської акції з толерантності. Режим доступу: <http://tolerant.org.ua>.
 - 23.Методичні рекомендації про організацію освітнього процесу в спеціальних закладах освіти на час карантину. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizacijni-zasadi-osvitnogo-procesu-v-specialnih-zakladah-osviti-zakladah-osviti-dlya-ditej-sirit-ta-ditej-pozbavlenih-batkivskogo-pikluvannya>.
 - 24.Музей історії жіноцтва, жіночого і гендерного руху. Режим доступу: <http://gender.at.ua>.
 - 25.Правозахисні організації України: перелік. Режим доступу: <http://humanrights.com.ua/useful/pravozakhysni-orhanizatsii>.
 - 26.Проблеми ВПО. Результати дослідження. Режим доступу: <https://activegroup.com.ua/2022/05/31/problems-i-potrebi-vnutrishno-peremishhenix-osib-rezultati-yakisnogo-doslidzhennya/>.
 - 27.Проект закону про освіту дорослих. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorenniya-proyekt-zakonu-ukrayini-pro-osvitu-doroslih>.
 - 28.«Проект «Шелтер»: допомога вимушеним переселенцям (Фонд Східна Європа)». Режим доступу: <https://eef.org.ua/program/proyekt-shelter-dopomoga-vymushenym-pereselentsyam/>.
 - 29.Протидія булінгу. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu>.
 - 30.Подолання стигматизації та дискримінації щодо людей із ВІЛ позитивним статусом. Режим доступу: <https://te.dsp.gov.ua/podolannya-stygmatyizatsiyi-ta-dyskryminatsiyi-shhodo-lyudej-iz-vil-pozytyvnym-statusom/>.
 - 31.Соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям: ключові моменти призначення. Режим доступу: <https://ldn.org.ua/consultations/sotsial-na-dopomoha-malozabezpechenym-sim-iam-kliuchovi-momenty>.

- pryznachennia/.
32. Соціальна робота та психологічна допомога з адаптації вимушених переселенців до життя у нових умовах (профілактика дезадаптованості вимушених переселенців). Режим доступу: <http://ecopsy.com.ua/index.php/1-pereselentsi-i-bizhentsi/robota-z-pereselentsiamy/2022-03-27-08-14-61>.
 33. Сайт ООН. Режим доступу: <https://ukraine.un.org/uk>.
 34. Сайт Ради Європи. Режим доступу: <http://www.coe.int/DefaultRU.asp>, <http://www.naiu.org.ua/>.
 35. Сайт Національної Асамблеї інвалідів України. Режим доступу: www.disabilitystudies.ca.
 36. Сайт Канадського центру вивчення неповносправності. Режим доступу: www.ussf.kiev.ua.
 37. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_306.
 38. Таланчук П.М., Кольченко К.О., Нікуліна Г.Ф. Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі. К. : Університет «Україна», 2004. 126 с.
 39. Трансгендерність. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії [Електронний ресурс]. Режим доступу до статті: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Трансгендерность>.
 40. Центр інформації про права людини. Режим доступу: <http://humanrights.com.ua/>.
 41. Як зробити проект інклюзивним? Режим доступу: <https://uaculture.org/texts/inklyuzyvni-dostupnist-povaga-bezpeka/>.
 42. «Я – людина, і гомосексуальна орієнтація – це нормально». Режим доступу: <http://surl.li/lmhqn>.
 43. World report on disability 2011. World Health Organization. Режим доступу: <http://apps.who.int/bookorders/anglais/detart1.jsp?codlan=1&codcol=15&codcch=809>.
 44. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.0. Режим доступу: <http://www.w3.org/TR/WCAG20/>.
 45. Mueller, James L. Case Studies on Universal Design. North Carolina State University, The Center for Universal Design, 1998.
 46. Universal Designers and Consultants - Everyone's Welcome. The Americans with Disabilities Act and Museums. Washington, D.C.: American Association of Museums, 1998.

8. МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Форми занять	Наявне матеріально-технічне забезпечення	Необхідне ¹ матеріально-технічне забезпечення
Лекція/Практичне	ноутбук, проектор, наочні та роздаткові матеріали	доступ до мережі Інтернет, приміщення аудиторного фонду, проектор